

М.А.Н.

Завдання

IV етапу Всеукраїнських
учнівських олімпіад
з навчальних предметів

2024/2025 навчальний рік

УКРАЇНСЬКА МОВА
І ЛІТЕРАТУРА

Київ — 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

Завдання

IV етапу Всеукраїнських
учнівських олімпіад
з навчальних предметів
2024/2025 навчальний рік

УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

Практикум

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2025

Автори:

С. Л. Ковтюх, канд. філол. наук, проф.,
Г. В. Новицька, *С. М. Пилипчук*, д. філол. наук, проф.,
С. М. Романов, д. філол. наук, проф.

Відповідальна за випуск:

А. І. Грітчина, канд. пед. наук

Упорядник:

О. М. Косьмій, канд. політ. наук, доц.

*Рекомендовано для використання в освітньому процесі
рішенням науково-методичної ради
Національного центру «Мала академія наук України»
(протокол № 2 від 16.06.2025)*

3-13 **Завдання IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів. 2024/2025 навчальний рік. Українська мова і література : практикум / С. Л. Ковтюх, Г. В. Новицька, С. М. Пилипчук та ін. ; відп. за вип. А. І. Грітчина ; упоряд. О. М. Косьмій. – Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2025. – 100 с.**
ISBN 978-617-7945-96-2

Практикум, створений для підготовки учнів до участі в інтелектуальних змаганнях, містить завдання IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з української мови і літератури. Він охоплює фонетичні, орфографічні, граматичні, лексичні, стилістичні, фразеологічні вправи, а також творчі завдання, що спрямовані на перевірку навичок писемного мовлення і знань з української літератури.

Збірник адресований учням 8–11 класів, педагогічним працівникам закладів загальної середньої і позашкільної освіти, які здійснюють підготовку учасників конкурсів, турнірів, олімпіад та інших змагань з української мови і літератури.

УДК 373

© Ковтюх С. Л., Новицька Г. В.,
Пилипчук С. М. та ін., 2025

© Національний центр
«Мала академія наук України», 2025

ISBN 978-617-7945-96-2

ЗМІСТ

Вступ	4
Завдання	5
8 клас	6
9 клас	10
10 клас	15
11 клас	21
Критерії оцінювання і відповіді	27
8 клас	28
9 клас	44
10 клас	62
11 клас	79
Рекомендована література	97
Відомості про авторів	99

ВСТУП

Опанування українською мовою і літературою набуває особливого значення в сучасних умовах, які вимагають від молоді захисту української державності, культурної рефлексії та відповідального громадянства. Ці дисципліни відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості й ідентичності: під час їх вивчення зароджується розуміння себе як частини спільноти, укоріненої в історії, традиціях і духовних цінностях свого народу.

Участь в олімпіаді з української мови передбачає набуття ґрунтовних теоретичних знань з граматики, орфографії, стилістики, розвиток критичного й аналітичного мислення, умінь застосовувати ці знання у нестандартних ситуаціях. Інтелектуальні змагання також виступають середовищем для формування внутрішньої дисципліни, навичок самостійного мислення, стресостійкості й готовності до викликів. Робота з художніми текстами збагачує словниковий запас, розвиває здатність до інтерпретації, узагальнення, формує логіку висловлювання.

Цей збірник олімпіадних завдань покликаний не лише допомогти перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу, а й стати інструментом для його глибокого осмислення та систематизації.

Маємо надію, що представлений посібник стане надійним помічником для підготовки до участі в учнівських олімпіадах, інтелектуальних конкурсах, турнірах та інших змаганнях, де від учасників вимагається високий рівень теоретичних знань, нестандартне мислення, здатність аргументувати позицію і розвинуті вміння точно й виразно формулювати свої думки.

Анна Грігчина,
заступник директора
з методичної роботи НЦ «МАНУ»,
кандидат педагогічних наук

ЗАВДАННЯ

8 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Напишіть есей на одну із запропонованих тем (орієнтовний обсяг – 2 сторінки). Використайте власний текст і через рядок після творчої роботи сконструйте й запишіть, пронумерувавши, такі синтаксичні одиниці:

- 1) просте двоскладне речення з додатком, вираженим інфінітивом;
- 2) просте речення з обставиною мети;
- 3) просте неповне двоскладне речення з tire.

«Горить душа – підкинь ще більше дров, Долий в вогонь палючого бензину – Нехай вирує й закипає кров! Палай, живи, переживай, бо в цьому ти – людина!» (Ю. Руф).

«І в найглухіші часи, посеред галасу й заціпеніння, будь зі мною, мово – мово сумніву, мово втішання, мово подяки» (С. Жадан).

«Сотні Служб прослухав я в храмах, але раніше не надавав значення цим домежово простим словам: “Будьте уважні”» (М. Дочинець).

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

Виконайте синтаксичний розбір речення (підкресліть члени речення, дайте загальну характеристику синтаксичній конструкції), надпишіть частини мови, поясніть уживання розділових знаків.

Тільки одна мати вмiє разом кохати свою дитину й ненавидiти, жалкувати й проклинати; бажати бачити, чути – й не дивитися, не слухати (Панас Мирний).

(8 балів)

III. Мовознавча мозаїка

Виконайте завдання, дотримуючись чіткості й лаконічності у висловлюваннях.

1. Запишіть усі можливі варіанти переносу слів із рядка в рядок (не забувайте, що при переносі слово ділять на дві частини): *здіймання, передумова, подзвінний*.

2. Запишіть слова фонетичною транскрипцією: *лються, бейсболістці, могутність, розходження.*

3. Доберіть до кожного з поданих фразеологізмів антонімічну пару: *за комір лється; влипнути як муха в мед; зарубати на носі; де Макар телят пасе.*

4. Запишіть слова, вставивши пропущені букви *и, е* або *є*: *блюд...чка, чароді...чка, рушн...чок, хрещен...чка, плуж...чок, гóрищ...чок, дрюч...чок, сваи...чка, ро...чок, розумн...чка.*

5. Перепишіть прислівники та прислівникові сполучення, виправивши помилки: *тишком нишком, в різнобіч, на віки-віків, де-небудь, вцілому, мимохіть, раз-по-раз, надобраніч, видимо-не-видимо, десь інколи.*

(10 балів)

IV. Знавець

Лексику української мови за сферами вживання поділяють на загальнонавчальну і спеціальну. До другої групи, серед інших, зараховують слова, що мають вузькопрофесійні ознаки: терміни та професіоналізми.

Укладіть словник, пов'язаний із фаховою діяльністю вашого тата, чи мами, чи іншої близької людини (окремо п'ять термінів і п'ять професіоналізмів із коротким поясненням лексичного значення кожного слова так, щоб було зрозуміло пересічному мовцеві).

(5 балів)

V. Код слова

Напишіть коротку навчальну казку про види (різновиди) присудків (орієнтовний обсяг – 1 сторінка). Придумайте для неї влучну назву.

(7 балів)

VI. Редакторська майстерня

Відредагуйте подані конструкції відповідно до чинних норм сучасної української літературної мови: *Збройні Сили України стають більш демократичнішими; ця невмеруца книжечка стане в нагоді претендентові на посаду; виступаючий сержант мав відношення до військ ППО; кампанія передала на потреби ЗСУ понад два з половиною мільярда гривень; давайте дигероїзуємо диктатора.*

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I. Напишіть твір-роздум за однією з поданих тем (орієнтовний обсяг – 3–3,5 сторінки).

1. Чи тільки «журилась» Україна? Події і герої визвольної боротьби в українських історичних піснях.

2. Легендарна постать чи реальна особа? Феномен Марусі Чурай в українській літературі.

3. Природа роздвоєння людської натури (на матеріалі української народної думи «Маруся Богуславка»).

(12 балів)

II. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. Коротко розкрийте поняття «художня література», окресліть функції і жанрово-родову природу літератури (за можливості, з прикладами).

2. Коротко розкрийте поняття «художній образ», окресліть різновиди образів (за можливості, з прикладами).

(5 балів)

III. Літературний бліц

1. Назвіть упорядників видань українських народних пісень і дум у XIX ст.

2. Окресліть класичні жанрові різновиди драми.

3. Дайте загальну характеристику лірики Володимира Сосюри.

4. Назвіть головних героїв повісті Михайла Коцюбинського «Дорогою ціною». Визначте її ідею.

5. Висвітліть проблему людини і війни в оповіданні Олександра Довженка «Ніч перед боєм».

(10 балів)

IV. Розкрийте суть питання

Лірика Тараса Шевченка як духовна біографія митця. Твори, мотиви, ідеї.

(5 балів)

V. Літературний портрет

Пригадавши основні етапи життя митця (важливі події, твори тощо), напишіть літературний мініпортрет Івана Карпенка-Карого (10–15 речень).

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору (проаналізуйте основні мотиви поезії, визначте жанрові особливості, охарактеризуйте ключові художні образи й засоби художнього увиразнення).

ПАЛЯНИЦЯ

Благословенна праця хлібороба –
Хліб завжди був і є святим.
Тривога в ньому і жалоба,
Та колосочок золотий

Який пробився крізь морози –
Зеленим пир'ячком зійшов.
Його весни зігріли сльози,
У ньому, з древності – любов.

І в першоспечену хлібину
Ввійшла вона...
На втечі діб
Радіє стомлена родина –
Бо на столі селянський хліб!

Черствого хліба не буває,
Черствіють очі, ті що злі.
Дивіться люди: скарб зростає
І колоситься на землі.

Володимир Вакуленко
(12 балів)
Усього 50 балів

9 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Напишіть есей на одну із запропонованих тем (орієнтовний обсяг 2,5–3 сторінки). Використайте власний текст і через рядок після творчої роботи сконструйте й запишіть, пронумерувавши, такі синтаксичні одиниці:

1) просте речення з поширеною відокремленою прикладкою зі сполучником як;

2) складносурядне речення з двох частин, поєднаних розділовим сполучником, перед яким не ставите жодного розділового знака;

3) складнопірядне речення з неоднорідною супірядністю з трьох частин, з яких перша пірядна частина – у середині головної частини речення.

«Все буде – чи тут, чи десь. Бо доля – вона строката. А світ вміщається весь на дні рюкзака солдата» (Г. Бабіч).

«Маємо відмовитися від оманливого уявлення, начебто людина – цар природи. Бог послав нас на землю на короткий час для самовдосконалення» (М. Дочинець).

«А всім нам вкупі на землі Єдиномисліє подай І братолюбіє пошли» (Т. Шевченко).

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

Виконайте повний синтаксичний розбір речення (підкресліть члени речення, побудуйте структурну схему, дайте загальну характеристику всій конструкції і компонентам як простим реченням), надпишіть частини мови.

Навіть тепер, коли нам вже буквально під ногами починають танути льодовики, ніхто не має відваги сказати вголос, що далі існування архаїчної ресурсної імперії завбільшки з одну дев'яту земної тверді становить пряму загрозу дальшому існуванню людства, навіть якщо ця імперія не мала ядерної зброї і взагалі була демілітаризована ще у дві тисячі восьмому році... (О. Забужко).

(10 балів)

III. Мовознавча мозаїка

Виконайте завдання, дотримуючись чіткості й лаконічності у висловлюваннях.

1. Запишіть, виправивши помилки у вживанні числівників та відчислівникових слів, укажіть у дужках варіантну відмінкову форму числівника, якщо така можлива: *двигун танка «Булат» має потужність від вісьмистап'ятдесятьох кінських сил; двухсот двадцятьох двох-міліметровий «Буревій»; дальність стрільби ракетного комплексу «Вільха» обмежена сьомадесятьома кілометрами; ста п'ятидесятьох двох-міліметрова «Стугна».*

2. Поставте іменники в родовому відмінку однини; якщо є варіантні форми, то запишіть і їх, поясніть вибір закінчень за допомогою правил: *Чернець* (чоловіче прізвище) – *чернець* (монах), *Люб'язь* (озеро) – *Люб'язь* (село), *Мозамбік* (країна) – *Мозамбік* (місто), *Квебек* (провінція) – *Квебек* (місто).

3. Поясніть значення авторських фразеологізмів А. Ковалю: *Бувають яблуні, від яких яблуку треба відкотитися якнайдалі. Яблуко від яблуні недалеко гниє.*

4. Перебудуйте речення з прямою мовою на конструкції з непрямою мовою, максимально зберігши зміст: 1) *Кобзар ударив по струнах і заспівав: «Здрастуй, здрастуй, любя дівчино моя, здрастуй, здрастуй, та й напій коня».* 2) – *Почув я, Олександрє Антоновичу, що збирається закласти дендропарк. Це правда?* – *запитав директора школи колишній учень Микола Сушенко (за О. Захаренком).*

5. Складіть речення з прямою мовою за такими схемами, де П – пряма мова (з великої або з малої літери), а – слова автора: 1) «П? – а: – П». 2) «П, – а, – п».

(10 балів)

IV. Знавець

В Україні після повномасштабного вторгнення російської федерації відбулася низка перейменувань: змінено назви населених пунктів (ойконіми). В ономастиці – науці про власні назви – терміном «катойконім» позначають загальну назву мешканців за найменуванням поселення, території їхнього проживання.

Допоможіть жителям населених пунктів із новими назвами вибрати іменники для самонайменування за місцем мешкання. Утворіть від кожного ойконіма по три катойконіми на позначення осіб чоловічої та жіночої статі, а також форму множини, наприклад: *Київ – киянин, киянка, кияни*.

Місто Шептицький (колишнє місто Червоноград Червоноградського району), село Кринички (колишнє село Роднички Сватівського району), село Дорнбург (колишнє село Чкалове Генічеського району), село Грінталь (колишнє село Мічуріне Кальміуського району), село Калнишеве (колишнє село Першотравневе Мелітопольського району).

(5 балів)

V. Код слова

Уявіть, що Ви автор (авторка) підручника з української мови для 9 класу. Напишіть короткий рекламний текст для Вашого доробку (орієнтовний обсяг – до 1 сторінки), аргументувавши, чому учні мають обрати саме його.

(10 балів)

VI. Редакторська майстерня

Відредагуйте подані конструкції відповідно до чинних норм сучасної української літературної мови: *в залежності від призначення розрізняють наступні різновиди військ ЗСУ; пелина призи́рства до нападаючого ворога; пере́мігший і подолавший труднощі народ; навчати інформ-гігієні у часи війни; повелася стежичка всередину печери; давайте побажаємо волонтерці Інні Леоні́дівній вдачі; мамкина посмішка – вища похвала; в учнівському творі зустрічаються чисельні помилки; найбільший ящик з снарядами виявився найбільш порожнім; вельмишановний Євгені́є Юрі́євичу, вітаємо з роковинами незалежності України.*

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I. Напишіть твір на одну з поданих тем (орієнтовний обсяг – 3,5–4 сторінки).

1. Сила і слава: войовничий ген українців (за ліро-епосом «Слово о полку Ігоревім»).

2. Сміх, якого бояться всі. «Комедія» Тараса Шевченка «Сон» як викриття російської імперії.

3. Призначення і можливості художньої літератури в умовах сучасного світу.

(12 балів)

II. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. Окресліть жанрову своєрідність та провідні мотиви українських народних родинно-побутових пісень, наведіть приклади відомих вам творів.

2. Окресліть жанрову та ідейно-тематичну своєрідність українських народних балад, наведіть приклади відомих вам творів.

(5 балів)

III. Літературний бліц

1. Вкажіть авторів і основні твори української історико-мемуарної прози XVII–XVIII ст. З'ясуйте, які історичні події описують ці літературні пам'ятки.

2. Назвіть автора ідеї «сродної праці» і розкрийте суть цієї ідеї.

3. Назвіть імена та прізвища членів «Руської трійці». Коротко опишіть своєрідність видання, яке вони підготували.

4. Окресліть основні риси сентименталізму. Назвіть українських письменників, на творчості яких позначився цей напрям.

5. Окресліть основні риси романтизму. Назвіть найвизначніших українських письменників-романтиків.

(10 балів)

IV. Розкрийте суть питання

Герої поеми І. Котляревського «Енеїда»: міфологічні постаті й реальні людські типи.

(5 балів)

V. Літературний портрет

Пригадавши основні етапи життя митця (важливі події, твори тощо), напишіть літературний мініпортрет Григорія Квітки-Основ'яненка (10–15 речень).

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору (проаналізуйте основні мотиви поезії, ключові художні образи й основні засоби художнього увиразнення, визначте жанрові особливості).

По небу босими ногами,
Не залишаючи слідів,
Хмарами, немов стежками,
Хтось понад вечором бродив.

Проміння ноги золотило,
Стелили хмари пухко шлях.
Чому й кого тоді носило
У надвечірніх небесах?

Хто тихо йшов понад землею?
Хто зазирає додолу з хмар?
Можливо, хмари до кошари
Зганяв заморений вівчар?

А може там, на видноколі,
Бродила твоя власна тінь?
Десь з вишини дивилась долі
На світу піднебесну тлінь.

Хтось небом йшов, розбурхав хмари,
А хто й чому туди ходив –
Не знають хмари, ні кошари –
Лиш той, хто не лишив слідів.

Юрій Руф

(12 балів)

Усього 50 балів

10 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Напишіть есей на одну із запропонованих тем (орієнтовний обсяг – 3–3,5 сторінки). Використайте власний текст і через рядок після творчої роботи сконструйте й запишіть, пронумерувавши, такі синтаксичні одиниці:

1) складносурядне речення з двох частин, поєднаних протиставним сполучником, з відокремленою обставиною, вираженою одиничним дієприслівником, в одній із частин;

2) складнопідрядне речення з однорідною супідрядністю з трьох частин, у якому між двома підрядними частинами не ставите жодного розділового знака;

3) безсполучникове речення з двокрапкою між двома частинами та з відокремленим додатком в одній із частин.

«Тих, чию культуру знають, рятують першими» (О. Забужко).

«Обізнаність пересічного українського інтелігента в справах мовознавства малá і чим вона менша, тим палкіші дискусії в справах правопису. Здебільшого це виступи в обороні того, до чого ... особа звикла і що їй до вподоби» (Ю. Шевельов).

«Любити – це відпустити і дати тому, кого любиш, свободу» (Н. Гармазій).

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

Виконайте повний синтаксичний розбір речення (підкресліть члени речення, побудуйте структурну схему, дайте загальну характеристику всій конструкції і компонентам як простим реченням), надпишіть частини мови.

Якщо довше вивчаєш мову, краще її відчуваєш всім своїм єством: англійська – з гіркуватим присмаком, на дотик – як золотий пісок, іспанська – кисло-солодка й звучить палким шепотом закоханого, українська має біло-сіро-блакитний колір свіжовипраного полотна, на дотик – як невеличка хмарка, гладенька й пухнаста водночас, та невловима... (за Л. Баграт).

(10 балів)

III. Мовознавча мозаїка

З'ясуйте питання, дотримуючись чіткості й лаконічності у висловлюваннях.

1. Утворіть синонімічний ряд із п'яти прикметників на позначення кольору, розташувавши їх за принципом градації, тобто кожне наступне слово має виражати більшу чи меншу міру вияву певної ознаки.

2. Запишіть словами позначення часу: 17.45, 07.06, 19.30, 03.58, 08.15.

3. Вставте на місці крапок, де потрібно, пропущені букви: *переїз...ний, капус...ниця, капос...ний, об'їж...чик, перс...нем.*

4. Поставте подані дієслова в 2-й особі однини наказового способу і запишіть їх фонетичною транскрипцією, поясніть вимову буквосполучень на позначення приголосних звуків у кінці слів: *збільшитися, няньчитися.*

5. Складіть два речення так, щоб в одному слово *неначебто* було часткою, а в іншому – сполучником.

(5 балів)

IV. Знавець

В «Українському правописі» 2019 р. є кілька параграфів, у яких пояснюють написання прикметників на -ськ-(-ий): § 19 «Зміни приголосних перед -СЬК-(-ИЙ), -СТВ-(-О)», § 27 «Ь не пишемо» та ін.

Утворіть прикметники від назв населених пунктів за допомогою суфікса -ськ-. Поясніть уживання м'якого знака перед цим суфіксом.

Кіцмань, Ятрань, Горностайпіль, Бершадь, Іванпуть.

(5 балів)

V. Код слова

Уявіть, що Ви стали лавреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка 2025 р. Напишіть коротку промову з нагоди її вручення (орієнтовний обсяг – 1 сторінка), використавши слововформи кличного відмінка (достатньо двох, у яких закінчення не збігаються з формою називного відмінка).

(10 балів)

VI. Редакторська майстерня

Перепишіть текст, виділені слова замініть зрозумілішими для загалу синонімами, віддаючи перевагу літературним загальноновживаним відповідникам.

Фраза українських військових розвідників у прямому етері про те, як вони «нишпорили в запіллі, чигали в шелюгах і, аби не панькатися, зметикували й крадькома налаштували тенета на манівцях у царині, у які вкінці спірвали якесь кацапське цабе, і наразі човгають домів навпрошки чагарями проз кавунове бадилля із цим недорікуватим покидьком у лантусі», начисто вирубає рашистських шифрувальників (з усережжя).

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

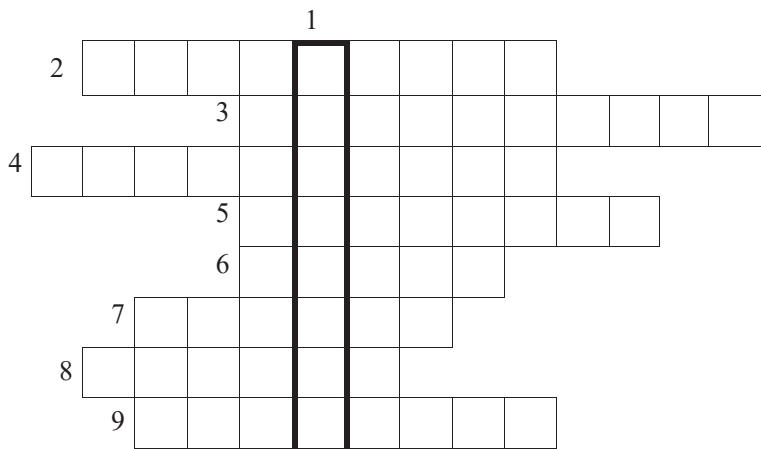
I. Напишіть твір-роздум за однією з поданих тем (орієнтовний обсяг – 3–3,5 сторінки).

1. «Куди ведеш, Мойсею?»: роздуми на шляху (за поемою Івана Франка «Мойсей»).
2. «Таємниця людської душі» (за творчістю Василя Стефаника).
3. «Я не можу бути самотнім» (за творчістю Михайла Коцюбинського).

(12 балів)

II. Літературний кросворд

1. Альманах, який 1841 р. видав Євген Гребінка.
2. Меценат, який фінансував видання творів українських письменників.
3. Літературна течія, для якої характерне фотографічно точне зображення дійсності.
4. Перший директор театру «Руська бесіда».
5. Український письменник, який вісім років навчався у Ягеллонському університеті.
6. Літературний псевдонім Івана Рудченка.
7. Журнал, у якому вперше було опубліковано повість «Кайдашева сім'я».
8. Ім'я бабусі Чіпки Варениченка.
9. Твір Івана Франка, присвячений Василеві Щурату.

(5 балів)

III. Літературний бліц

1. Назвіть ознаки імпресіонізму в новелі Михайла Коцюбинського «Intermezzo».
2. Назвіть жанрові ознаки новели.
3. Охарактеризуйте образ Азазеля в поемі Івана Франка «Мойсей».
4. Дайте загальну характеристику другого періоду творчості Василя Стефаника.
5. Розкажіть історію написання роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

(10 балів)

IV. Розкрийте суть питання

Особливості розвитку українського театру. Театр корифеїв.

(5 балів)

V. Літературний портрет

Пригадавши основні етапи життя митця (важливі події, твори тощо), напишіть літературний мініпортрет Івана Нечуя-Левицького (10–15 речень).

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору (проаналізуйте основні мотиви поезії, визначте жанрові особливості, охарактеризуйте ключові художні образи й засоби художнього увиразнення).

РЕКВІЄМ

За законами математики —
Мінус доля на мінус час...
Небо ридма ридає, солдатики,
Небо ридма ридає по вас.

По розмоклій траві розкидано,
Збиті сонця, немов бурштин.
Нині небо ридає ридма,
Диким полем гірчить полин.

Батьківщина або територія...
Кожен сам обирає шлях.
Запікається кров'ю історія,
Мов у дерево входить цвях.

Ваші хрестики, ваші прихистки,
Ваша правда, ваш сум і щем...
Відповідно до правил балістики,
Все розквітло німим вогнем.

Ще чекають вас, ще вимолюють,
Проглядають рядки новин
І виколують очі колами
Цих роз'ятрених Україн...

І нічого крізь сльози не видно,
І біліє надтріснута вісь...
Нині небо ридає ридма,
Зі свічок опливає віск.

Вже за все перед Богом прощені
Линуть ангели-дембаля...
Засинайте спокійно, хлопчики,
Це навіки ваша земля.

Дмитро Лазуткін
(12 балів)
Усього 50 балів

11 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Напишіть есей на одну із запропонованих тем (орієнтовний обсяг – 3,5–4 сторінки). Використайте власний текст і через рядок після творчої роботи сконструюйте й запишіть, пронумерувавши, такі синтаксичні одиниці:

1) складнопідрядне речення з двома головними частинами, між якими не ставите жодного розділового знака, та однією підрядною частиною;

2) складнопідрядне речення з неоднорідною і послідовною підрядністю;

3) складне речення з різними видами зв'язку: безсполучниковим (нерівноправним між частинами) і сполучниковим, використайте в одній із частин вставну конструкцію.

«Між генієм та сучасністю завше колізія. Геній дає всього себе, але сучасність бере від нього те, що вона здужає взяти» (Є. Маланюк).

Малоросійство – недуга настільки розповсюджена в суспільстві, «що її симптоми не викликають реакції навіть серед відносно нормальних людей» (А. Лозинський).

«Чи людська добрість – тільки доти добрість, поки без сил, без мужності, без прав допомогти, зарадити, вступитись, стражденного в нещасті прихистить і зважитись боротися, щоб жити, і зважитись померти, аби жить?..» (В. Голобородько).

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

Виконайте повний синтаксичний розбір речення (підкресліть члени речення, побудуйте структурну схему, дайте загальну характеристику всій конструкції і компонентам як формально простим реченням), надпишіть частини мови.

Жити, як рекомендують психологи, необхідно не лише з «треба», а й із «хочу», не женіться за «швидше», «вище», «сильніше» (особливо, якщо це потрібно не вам, а комусь), головне – стати людиною, котра там, де всі бачать страх, шукає нові можливості змінитися, якій не

подобає чекати дива, адже цим дивом і є вона сама (за матеріалами психологічного тренінгу).

(10 балів)

III. Мовознавча мозаїка

З'ясуйте питання, дотримуючись чіткості й лаконічності у висловлюваннях.

1. Перепишіть, розкривши дужки: (фейсбук) майданчик, (веб) адреса, (інтернет) проєкт, (морально) стійкий, (мовно) екологічний.

2. Запишіть числівники словами, оберіть відповідну форму іменника, додайте, якщо необхідно, інші компоненти: 4 (генерал), 3 (ім'я), 32 (громадянин), 19 (індича), 4 (берці).

3. Поставте словосполучення у формі орудного відмінка однини й запишіть, виділивши та пояснивши закінчення: *свіжа пекуча їжа, отча кутя*.

4. Перепишіть, розкривши дужки: (Не) швидкою, але впевненою ходою крокувала дівчина незнайомим містом. Не прочитає мати всіх тих (не) написаних листів, на які такі скупі діти... (Я. Балога). Я... увесь вік злидні годував, (не) доїдав... (М. Кропивницький). Шлях на них чекав хоч і (не) далекий, але складний (В. Строкань). Пашия (ні) (по) (чому). Худоба дешева (У. Самчук).

5. Складіть два речення так, щоб в одному слово як було прислівником, а в іншому – сполучником.

(5 балів)

IV. Знавець

У статті «Наші псевдоніми» професор П. П. Чучка зазначав, що найдавніші письмові згадки про військову діяльність українців під прибраними найменуваннями датовані ще княжою та козацькою добою, наприклад: *Берладник* – іменування звенигородського князя Івана Ростиславовича. Проте справжні військові псевдоніми в сучасному розумінні почали використовувати в період визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр.: *Василь Вишиваний* – полковник УСС (Вільгельм фон Габсбург-Лотаринський), *Гузар* – полковник штабу Карпатської Січі Михайло Колодзінський. У 1940–60-х рр. серед воїнів ОУН-УПА з метою конспірації набули поширення приховані імена – псевдо: *Глек* – Володимир Караташ, *Тарас Чупринка* – Роман Шухевич та ін. Традиція обирати й давати військове ім'я – позивний – набула

особливої актуальності з початком російсько-українського збройного конфлікту і триває донині: *Міф* – Герой України Василь Сліпак, *Редут* – Герой України Олександр Трепак та ін. Частково зазнали змін причини використання позивних. Зберігся момент шифрування, але домінантним став чинник якомога швидшої та якіснішої комунікації між воїнами.

З'ясуйте і запишіть способи творення нижчеподаних псевдо та позивних (усього п'ять прихованих імен): *Окей* (іншомовна частка, вигук, прислівник – псевдо Євгена Ляховича – підхорунжого УГА, члена УВО та ОУН, дипломатичного представника ОУН у Великій Британії, який у спілкуванні часто вживав це англійське слово); *Двадцять П'ятий* (боєць під час переклички загаявся й не одразу назвав свій номер за порядком – 25-й); *Добрий* (боєць добрий за вдачею); *Ікар* (утворено від першої літери імені і початкового складу прізвища Ігор Карп'юк); *Коржик* (утворено від прізвища військовослужбовця батальйону «Айдар» Сергія Коржа).

(5 балів)

V. Код слова

Уявіть себе міністром освіти і науки України. Підготуйте й запишіть невелику доповідь із низкою дієвих пропозицій для виступу у Верховній Раді на тему «Що необхідно зробити, щоб українські діти та молодь послуговувалися державною мовою в усіх царинах життя» (орієнтовний обсяг – 1 сторінка).

(10 балів)

VI. Редакторська майстерня

Відредагуйте подані конструкції відповідно до чинних норм сучасної української літературної мови: *кращі офіцери спецпризначенці нагороджені нагрудним Знаком Головнокомандувача ЗСУ Срібний хрест; ракета «Нептун» здатна вражати цілі до двохсотвісьмохдесятьох кілометрів; кольори основи пагона у залежності від роду військ Збройних сил України; приналежність до Меджлісу кримсько-татарського народу; давайте навчати правилам безпеки у часи війни; для протитанкового ракетного комплексу «Корсар» послуговуються стасімох-міліметровими ракетами; одну й ту саму вправу більша половина класу не виконала; Ілле Ігоревичу, наші точки зору співпадають; в пів'н'ятого волонтер виглядав невиспаним.*

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I. Напишіть твір на одну з поданих тем (орієнтовний обсяг – 3,5–4 сторінки).

1. «Не бійся правди, хоч яка гірка» (за творчістю поетів-шістдесятників).

2. «Лиш мати вміє жити, аби світитися, немов зоря»: образ матері в українській літературі ХХ ст.

3. «Чому не можна перевернути світ?»: пошуки українських поетів-модерністів 20–30 рр. ХХ ст.

(12 балів)

II. Літературний кросворд

1. Узагальнена назва мистецьких течій початку ХХ ст., що поєднала заперечення культурної традиції із творчою енергією, спрямованою на пошук нових засобів мистецького вираження.

2. Провідна тенденція творчості футуристів, що виявлялася у переважанні міських тем і мотивів, а також в оспівуванні нових технічних досягнень.

3. Письменник, який проголосив «романтику вітаїзму».

4. Назва поезії, що завершується рядком *«снігом стелиться життя»*.

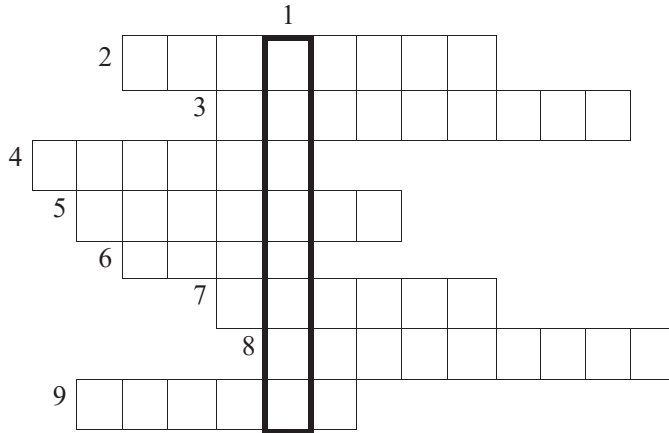
5. Автор поетичної збірки «Prelud».

6. Літературна організація, до якої входили Сергій Пилипченко, Андрій Головка, Петро Панч, Докія Гуменна та ін.

7. Ім'я письменника, який, бездоганно володіючи французькою мовою, зробив доступними для українського читача твори Корнеля, Расіна, Буало, Гюго та ін.

8. Назва поетичної збірки письменника, з-під пера якого вийшов роман «Недуга».

9. Назва сонета, де вперше ужито вислів «п'ятірне гроно».

(5 балів)

III. Літературний бліц

1. Запропонуйте коротку довідку про діяльність організації українських письменників МУР.

2. Окресліть оригінальні риси збірки Богдана-Ігоря Антонича «Зелена Євангелія».

3. Вкажіть основні ознаки неоромантизму, назвіть представників цього напрямку.

(9 балів)

IV. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. Розкрийте жанрово-тематичну своєрідність творчости Василя Симоненка.

2. Окресліть ідейно-стильове розмаїття, тематичну і формотворчу новизну лірики Євгена Плужника.

(6 балів)

V. Назвіть твір і його автора, послугуючись художніми деталями.

1. Кремезний чумак, запорозька кров, гармати революцій, херсонські прерії.

2. Сонце, небесний квіт, несмілий пролісок, свічі.

3. Дніпро, цигарка, крамар, новий костюм.

4. Недруги лукаві, малі дні, друзі, битва.

5. Дороги, поріг, сиві біди, жилава порода.
6. Пожмаканий карбованець, сині губи, сосна, душа.

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

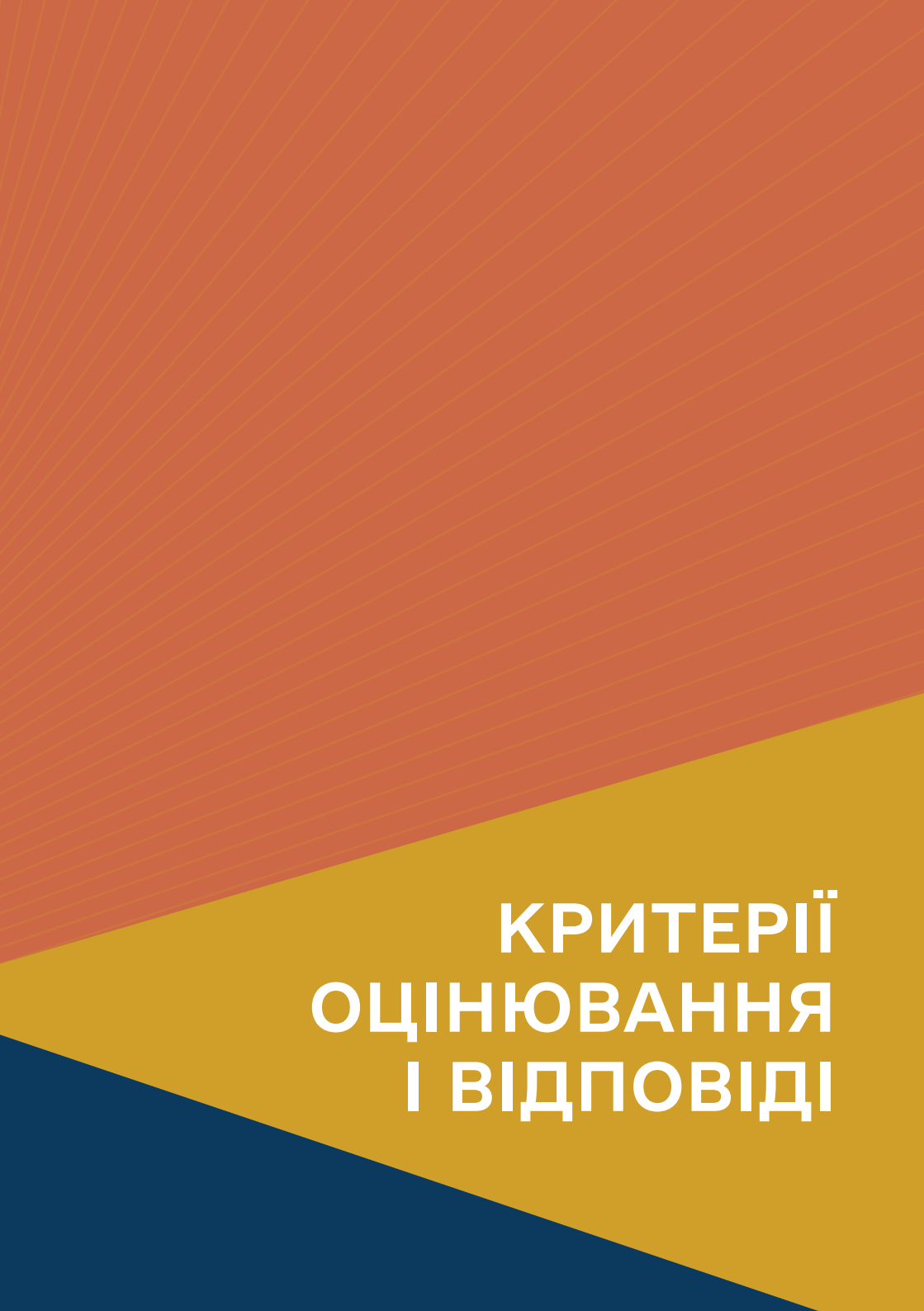
Виконайте системний аналіз художнього твору (проаналізуйте основні мотиви поезії, ключові художні образи й основні засоби художнього вираження, визначте жанрові особливості).

Боже, не дай затихнути голосу люті
голосу тих, що в підвалах сидять, забуті,
голосу тих, що залишаться у завалах,
голосу тих, що скрикують в снах нетривалих,
голосу тих, що не можуть склепити повіки,
голосу тих, що безмовні, німі й недорікі,
голосу тих, що помруть від голоду й спраги,
голосу тих, що збирають крихти відваги
голосу тих, що спиняли собою колони,
що закривали собою від куль безборонних
голосу тої, що квилить в нікуди, тої, що кличе,
що проклинає, що в горі ховає обличчя
в тільце дитяче, у синове фото, у мамині речі,
в плечі сутулі, в коліна тремтячі старечі
голосу дому згорілого, голосу крові,
голосу розуму, що сумнівається, хто він
голосу, що проривається через сирени,
що заколисує ще ненароджених і безіменних
дай йому виходу з горла, що здушене страхом,
з міста під обстрілом, з тіла, що станеться прахом,
з серця, що б'ється віднині за кожного, чуй його, Боже,
голос ненависті в світі, де голос любові так мало може

Галина Крук

(12 балів)

Усього 50 балів

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ І ВІДПОВІДІ

8 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Критерії оцінювання есею

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ніж ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунок помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Есей має бути написаний охайно.

Під час оцінювання есею беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за есей – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

10–12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність есею.

7–9 балів

Тему розкрито аргументовано й максимально повно; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; відносне багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність есею.

4–6 балів

Посереднє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова тексту; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність есею.

1–3 бали

Змістова невідповідність есею формулюванню його теми; порушення стрункої побудови тексту; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність есею; наявні окремі фрагменти чи речення.

0 балів

Есей не написано.

Після есею пронумеровано й записано такі синтаксичні конструкції:

- 1) просте двоскладне речення з додатком, вираженим інфінітивом;
- 2) просте речення з обставиною мети;
- 3) просте неповне двоскладне речення з тире.

Правильно виконане завдання – 3 бали.

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

Тільки (частка) одна (займенник) мати (іменник) вміє (дієслово) разом (прислівник) кохати (дієслово) свою (займенник) дитину (іменник) й (сполучник) ненавидіти (дієслово), жалкувати (дієслово) й (сполучник) проклинати (дієслово); бажати (дієслово) бачити (дієслово), чути (дієслово) – й (сполучник) не (частка) дивитися (дієслово), не (частка) слухати (дієслово) (Панас Мирний).

Правильно названі всі частини мови – 3 бали.

Правильно підкреслені члени речення – 2 бали.

Загальна характеристика речення: розповідне, неокличне, двоскладне, поширене, повне, ускладнене однорідними присудками.

Правильна характеристика – 1,5 бала.

Пояснення розділових знаків:

1) три коми між однорідними присудками, поєднаними безсполучниковим зв'язком;

2) крапка з комою між двома групами однорідних присудків, між якими вже є інші розділові знаки;

3) перед двома останніми однорідними присудками з одиничним сполучником *й* ставимо тире, тому що вони вказують на наслідок.

Правильне пояснення розділових знаків – 1,5 бала.

(8 балів)

III. Мовознавча мозаїка

1. Зді-ймання, здійма-ння, здійман-ня; пе-редумова, пере-думова, перед-умова, переду-мова, передумо-ва; по-дзвінний, подзвін-ний.

10 варіантів переносу – по 0,2 бала – усього 2 бали.

2. [л':уц':а], [бе"йзбол'іс'ц'і], [мо"гут'н'іс'т'], [розход^же"н':а] (або [росход^же"н':а]).

Чотири транскрибовані слова – по 0,5 бала – усього 2 бали.

3. *За комір летється* (треба негайно робити щось, поспішати з чимсь) – *за комір не капає* (немає чого поспішати комусь із чим-небудь); *влипнути як муха в мед* (набратися неприємностей) – *викрутитися з халепи* (позбутися неприємностей); *зарубати на носі* (добре запам'ятати) – *викинути з голови* (назавжди забути); *де Макар телят пасе*

(далеко, на великій відстані від когось, чогось) – як *палицею кинути* та ін. (близько, на невеликій відстані від когось, чогось).

Примітка. Учні можуть добирати інші фразеологізми. Антонім має бути тільки один у кожному випадку. Пояснення лексичних значень у дужках – для членів журі.

Чотири антонімічні пари фразеологізмів – по 0,5 бала – усього 2 бали.

4. *Блюдечко, чародієчка, рушничок, хрещеничка, плужечок, горищичок, дрючечок, свашечка, роєчок, розумничка.*

10 слів – по 0,2 бала – усього 2 бали.

5. *Тишком-нишком, врізнібіч, навіки-віків, де-небудь, в цілому, мимохоть, раз по раз, на добраніч, видимо-невидимо, десь-інколи.*

10 слів – по 0,2 бала – усього 2 бали.

(10 балів)

IV. Знавець

Варто звернути увагу на те, що професіоналізми – це образні, зазвичай експресивно марковані слова, словосполучення, фразеологізми з додатковим значенням – жартівливим, іронічним, пародійним, саркастичним тощо, проте рідко професіоналізмами є емоційно нейтральні лексичні одиниці; часто професіоналізми є емоційно-стилістичними синонімами до термінів. Наприклад, професіоналізми з галузі медицини: *дитинство* (дитяче відділення лікарні), *анна дмитрівна* (анальгін та димедрол), *стукалка* (дефібрилятор), *стоми* (лікарі-стоматологи), *стерилка* (стерильний розчин) тощо.

П'ять термінів + п'ять професіоналізмів – 10 слів із поясненням у дужках – по 0,5 бала за одне слово.

(5 балів)

V. Код слова

Критерії оцінювання

Бали	Кількість і види помилок		
	Зміст	Мовне оформлення	
		I + V	Л + Г + Ст.
0	Не відповідає завданню	9 і >	6 і >
0,5	Один вид присудка, є неточність	8	5
1	Один вид присудка	6–7	4
1,5	Два види присудків, є неточність	4–5	3

2	Два види присудків	3	2
2,5	Три види присудків, є неточність	1–2	1
3	Три види присудків	0	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

За назву – 0 – 0,5 – 1 бал.

За зміст – 3 бали.

За мовне оформлення – 3 бали.

(7 балів)

VI. Редакторська майстерня

Збройні сили України стають демократичнішими (або більш демократичними); ця невмируща книжечка стане в пригоді претендентові на посаду; промовець-сержант (або оратор-сержант, або сержант, який виступав) мав стосунок до військ ППО; компанія передала на потреби ЗСУ понад два з половиною мільярди гривень; дегероїзуймо диктатора.

Примітка. Можна зараховувати інші прийнятні варіанти.

10 помилок – по 0,5 бала за кожну виправлену.

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I.

Критерії оцінювання твору

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ½ норми	11–12	

II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунку помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – це різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Твір має бути написаний охайно.

Під час оцінювання твору беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за твір – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; неординарна або ж

струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

11 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

10 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

9 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; відносно багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

8 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність власних думок; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; струнка класична побудова твору; відносно багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; стильова єдність твору.

7 балів

Тезу розкрито не повністю; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність власних думок; струнка побудова твору; відносно багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність твору.

6 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власних думок; відносно струнка побудова твору; відносно багатство словникового запасу; відносна стильова єдність твору.

5 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова твору; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність твору.

4 бали

Посереднє розуміння теми; відносно струнка побудова твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

3 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

2 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору.

1 бал

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього.

0 балів

Відсутність твору.

(12 балів)

II. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. Поняття «література» в широкому значенні означає будь-які твори, оформлені писемно. У вузькому – це художні тексти, які створені за допомогою слова і мають естетичну вартість. Художня література приносить читачеві неймовірне задоволення, насолоду від читання, через співпереживання з героями вона сприяє його моральному очищенню та вдосконаленню. Особливістю художньої літератури є її образність.

Це означає, що письменник відтворює картину світу, пропустивши її через власну свідомість і втілюючи свої спостереження в образах.

Функції художньої літератури:

- естетична, тому що цей вид мистецтва розвиває почуття прекрасного в людині, орієнтує її на засвоєння загальнолюдських цінностей, дає естетичну насолоду;

- пізнавальна, адже літературні твори дають змогу зрозуміти світ і самих себе, допомагають пізнати, в чому полягає цінність і сенс життя людини. Наприклад, читач часто «програє» події твору у власній свідомості, ставить себе на місце персонажа. Так ми вчимося, як правильно вчинити в тій чи іншій ситуації, бачимо можливі наслідки своїх учинків, маємо можливість не робити тих помилок, які допускають герої того чи іншого твору;

- виховна, бо література формує моральні цінності, світогляд та ідеали читача ¹.

Виокремлюють три основні роди (жанри) художньої літератури:

- лірика (поезія, вірші), наприклад: вірш Т. Шевченка «Думи мої, думи мої...»;

- епос (проза), наприклад: повість М. Коцюбинського «Дорогою ціною»;

- драма, наприклад: комедія І. Карпенка-Карого «Сто тисяч».

2. Художній образ – форма художнього освоєння світу письменником. Образ – це конкретна й водночас узагальнена картина життя, створена за допомогою авторської фантазії, що має естетичне значення. Узагальненість образу полягає в тому, що в ньому поєднано багато схожих життєвих явищ або людських характерів. Конкретність образу означає, що він має індивідуальні особливості. На відміну від наукового пізнання, де образ подається у вигляді абстрактних понять, у художньому образі збережено його цілісність, життєвість, конкретність, предметно-почуттєвий зміст. Високий рівень образності літературних творів виявляється і в їхній багатозначності.

Різновиди художніх образів:

- за предметом змалювання образи поділяють на образи-персонажі, образи-пейзажі, образи-речі, образи-символи, образи-деталі, наприклад:

¹ Коваленко Л. Т. Українська література : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Орion, 2021. 272 с.

Максим Залізняк, вечірні гори, згублена люлька, світанкова зоря, розбиті окуляри;

– за способом творення і сприйняття образи поділяють на зорові, слухові, нюхові, дотикові (тактильні), наприклад: червоне сонце, рипливе колесо, гіркота диму, шорстка долоня ².

Правильне розкриття поняття – 2 бали.

Перелік функцій / різновидів – 2 бали.

Наведення прикладів – 1 бал.

(5 балів)

III. Літературний бліц

1. Микола Цертелєв, Михайло Максимович, Іван Срезневський, Амвросій Метлинський, Пантелеймон Куліш, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Микола Лисенко, Дмитро Яворницький, Борис Грінченко, Леся Українка, Філарет Колесса.

2. Драма (від грец. – дія) літературний рід, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дію самих персонажів. За характером конфлікту драматичні твори поділяють на трагедію, комедію і власне драму.

Трагедія – це драматичний твір, що ґрунтується на непримиренному конфлікті особистості з виразниками інших моральних позицій. У ній позитивний герой кидає виклик людині, групі людей або цілому суспільству і майже завжди гине.

Комедія – драматичний твір, у якому викриваються негативні явища в житті людини або суспільства. У комедії автор висміює вади суспільного буття й окремої людини, тому головна зброя комедії – сміх. Він може бути доброзичливим або злим.

Трагікомедія поєднує ознаки трагедії й комедії. У ній, як у комедії, висміюються недоліки людини чи суспільства, але часто, як у трагедії, головний герой опиняється на межі життя і смерті. Трагічні події в трагікомедії, як правило, у загостреному вигляді виявляють характер героя.

Драма як жанр займає проміжне місце між трагедією і комедією. Вона змальовує життя ширше й різноманітніше, ніж трагедія й комедія, які вибирають протилежні, крайні сторони людського буття. У драмі, звичайно, можуть бути комічні або драматичні ситуації, але вони не

² Там само.

доведені до надзвичайного загострення. Фінал власне драми для головного героя може бути і щасливий, і трагічний ³.

3. Громадянська (патріотична) лірика. Вірш «Любіть Україну». За патріотичну позицію поета було піддано нищівній критиці, звинувачено в націоналізмі. Насправді в кожному рядку цієї поезії звучить любов до рідного краю, ліричний герой закликає любити Україну і в «радості мить», і в «годину негоди». Перед читачем ніби пролітають кадри з різними реаліями рідної країни: зірки, верби, вишневі сади, птахи, кривенькі тини, стежки й діброви, заводи й фабрики... У цій поезії дуже чітко простежується громадянська позиція ліричного героя, що сповнений патріотичних почуттів ⁴. Любов до рідного краю, співчуття до страждань людей вилилися на папері віршем-закликом. Поезію звернено не тільки до українців, а й до всіх народів. У ній – заклик любити Україну, яка зазнала страшних втрат у війні.

Інтимна (любовна) лірика. Вірш «Васильки». Поезію присвячено коханій жінці поета – Марії. І хоч у творі її не згадано, саме вона надихнула В. Сосюру на його написання. Основний мотив вірша – вічність кохання. Автор підносить кохання як почуття, яке робить людину щасливою. Твір зіткано з образів, які викликають у читачів яскраві асоціації. Автор вірить, що почуття кохання вічне і кожне наступне покоління переживатиме його по-своєму неповторно. У вірші гармонійно поєднано інтимні переживання з філософськими роздумами про плинність життя й вічність почувань ⁵.

Пейзажна лірика. Вірш «Осінь». Основний мотив твору – відтворення осені як явища природи, що засвідчує складний емоційно-душевний стан митця. Поет зображує персоніфікований образ осені. Вона на баскім чорнім коні. Хоч би чого він не доторкнувся – усе мертвіє. Перші дві строфи, багаті на поетичні образи, звучать урочисто. Знову, як у багатьох Сосюриних віршах, з'являється його улюблений синій колір. Але від нього холодно, і навіть те, що осінь синьоока, не додає тепла. Настрій ліричного героя суголосний із настроєм природи, переживання та відчуття виникають від споглядання природи ⁶.

³ Там само.

⁴ Авраменко О. Українська література : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2016. 256 с.

⁵ Коваленко Л. Т. Українська література : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Оріон, 2021. 272 с.

⁶ Там само.

4. Ідея твору – ушляхення волелюбності українського народу, заклик здобувати волю будь-якою ціною, піднесення сили кохання, яка долає всі перешкоди на шляху до щастя.

Остап – утілення волелюбності й сильної, непокірної вдачі.

Соломія – утілення відданості й цілеспрямованого, послідовного характеру.

5. В оповіданні «Ніч перед боєм» художньо відтворено картини Другої світової війни. Тема твору – захист рідної землі та героїзм людей у боротьбі з ворогом. Гасло «Ні кроку назад!» з офіційного наказу № 227 перегукувалося з художньою ідеєю твору.

«Перемагають горді, а не жалісливі» – такий урок давав О. Довженко воїнам-захисникам. Оповідь у творі веде воїн Петро Колодуб. Автор зображує всього кілька годин у перші місяці 1941 р., коли окремі розрізнені загони оборонців відступали під натиском німецьких військ. У центрі твору – образи двох дідів – Платона й Савки. У своєму «Щоденнику» О. Довженко записав про них: «Діди-перевізники – це образ епохи. Діди-перевізники через ріки. Харони. Їх багато. Вони сміливі, не бояться смерті і ніби зговорились». Для розповіді про українські воєнні реалії автор використовує образи античної міфології. Міфологічний образ річки Стікс, через яку переправлявся Харон, символізував зв'язок двох світів – живих і мертвих. В оповіданні «Ніч перед боєм» річка Десна – очищення душ, а Платон і Савка стали ніби духовними поводириями воїнів, провідниками від зневіри до впевненості в перемозі. Переправившись на інший берег, бійці були вже іншими, готовими скоро повернутися й визволити рідну землю. Після розмови з Платоном і Савкою вже не жалість до себе, а «нестерпний вогонь пропік наскрізь» їх і пробудив у них ненависть до ворога та прагнення до перемоги ⁷.

За кожне правильно виконане завдання – 2 бали.

(10 балів)

IV. Розкрийте суть питання

Цикл «В казематі» Т. Шевченко написав навесні 1847 р., очікуючи в камері на вирок за написання революційних творів. Усього до циклу входять тринадцять віршів. Усі вони різні за настроєм, мотивами, ритмікою, проте їх об'єднує задум автора.

⁷ Там само.

Вірш «Ой три шляхи широкії...» автор написав 1847 р., перебуваючи в Санкт-Петербурзі в казематі. У пам'яті яскравими були епізоди арешту на переправі в Києві, допити, очні ставки з побратимами. Серце рвалося від розпачу. У такі хвилини перед внутрішнім зором поставали дорогі його серцю картини Батьківщини, до болю рідні й сумні. У вірші звучать мотиви приреченості на розлуку, розпаду роду, згасання колись живого українського села (селянської родини), до якого не повертаються із чужини чоловіки, самотності та страждань, недосконалості світу, в якому мати втрачає синів, а закохані не можуть бути щасливими ⁸.

Поезія «Мені однаково, чи буду...» теж увійшла до циклу «В казематі». Її Т. Шевченко написав у перші дні арешту. Цей період – один із найтрагічніших зламів у його житті. Поет розуміє, що Кирило-Мефодіївське братство зазнало поразки. Окрім усього, це була поразка національно-визвольних устремлінь найкращої частини українського суспільства. Цим арештом була зруйнована надія на встановлення справедливого світопорядку. Т. Шевченко усвідомлював, що розгром кирило-мефодіївців потягне за собою репресії по всій Україні. Основний мотив поезії «Мені однаково, чи буду...» – любов до України як сенс життя ліричного героя. Провідні мотиви: страх перед жакхливим майбутнім України; переважання національних інтересів над особистими. Ліричний герой цілковито зливається з образом автора і вже не боїться жодних життєвих випробувань, але думки про майбутнє України й рідного народу як патріота й пасіонарія бентежать його душу. Прописана в цій поезії національна ідея, як її усвідомлював Т. Шевченко: не дати приспати ворогам український народ, не дозволити недругам посягнути на сокровенне – мову, душу нації, землю предків, історію.

Вірш «Думи мої, думи мої...» Т. Шевченко написав 1847 р., перебуваючи в Орській фортеці. Твір поповнив собою рукописну «Більшу захалявну книжку» на засланні. Залишились у минулому воля, друзі, цікава праця. А тепер – солдатська служба й безкраї казахські степи... Потайки Т. Шевченко написав цей вірш, у якому висловив увесь свій розпач. Такі вірші-роздуми про свою долю рвалися на папір... Цей твір відкриває сторінку невільницької поезії Кобзаря. Мотиви поезії: самотність поета-засланця; творчість як єдина втіха на засланні;

⁸ Там само.

нерозривна єдність поета з народом і Батьківщиною; тільки Батьківщина в умовах заслання може служити опертям; свобода особистості; чужина і непевність серед чужих.

(5 балів)

V. Літературний портрет

Іван Тобілевич (Іван Карпенко-Карий) народився 29 вересня 1845 р. в с. Арсенівка на Херсонщині. Карпо Тобілевич, батько драматурга, походив із зuboжілого дворянського роду. Предки матері, Євдокії Зіновіївни Садовської, були козаками, але потім їх було закріпачено. За переказами, Карпо Тобілевич викупив дівчину з кріпацтва й одружився з нею. Від природи обдарована музично, вона співала дітям багато українських народних пісень і музичні партії з надзвичайно популярної на той час п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка». Її виховання позначилося на формуванні мистецьких смаків дітей. Родина Тобілевичів виплекала таланти чотирьох видатних українських театральних діячів. Найстарший, Іван, – відомий драматург і актор Карпенко-Карий; Марія – талановита співачка, що працювала під псевдонімом Садовська-Барілотті; Микола Садовський – один із засновників професійного українського театру; Панас Саксаганський – актор, режисер, драматург, педагог.

Мати навчала своїх дітей грамоти вдома, тому, оминувши початкову школу, Іван відразу вступив до Бобринецького повітового училища. Через матеріальну скруту І. Тобілевичу не судилося продовжити навчання в університеті, тому вже в чотирнадцять років він влаштувався писарчуком у канцелярії, а згодом – канцеляристом у міській управі. Потяг до знань спонукав його займатися самоосвітою. Він читав твори визначних письменників: Шиллера, Руссо, Дідро, Вольтера, Мольєра, Гоголя, а також філософів, економістів, істориків. Змолodu І. Тобілевич був палким прихильником театру. Він відвідував аматорські вистави, вступив до аматорського драматичного гуртка. Тут познайомився з майбутнім засновником «театру корифеїв» М. Кропивницьким. Коли 1865 р. І. Тобілевича перевели працювати до Єлисаветграда, він почав активно займатися культурно-громадською діяльністю. Тут він познайомився й потоваришував із П. Михалевичем – другом М. Драгоманова, членом «Громади», який жив після заслання в Єлисаветграді. Навколо І. Тобілевича й П. Михалевича об'єдналися передові діячі міста. Гуртківці

вивчали і поширювали заборонені твори Т. Шевченка, народницьку літературу, збирали кошти для допомоги бідним. У 1883–1884 рр. організацію було розгромлено, а активних її учасників покарано. Не минула розправа й І. Тобілевича. 1883 р. його звільнили з роботи і заборонили перебувати на території України й у великих містах Росії.

Митець оселився в місті Новочеркаську на півдні Росії на чотири роки і перебував під наглядом поліції. Тут він написав кілька п'єс: «Бондарівна», «Розумний і дурень», «Наймичка». 1887 р. І. Карпенку-Карому дозволили повернутися до України. Відтоді усе його життя було пов'язане з театром. Він працював як артист, режисер, драматург. Розуміючи важливість виховання народу, велику увагу приділяв репертуару національного українського театру. Одна за одною з'являються його п'єси: «Сто тисяч» (1889), «Паливода XVIII століття» (1893), «Сава Чалий» (1899), «Хазяїн» (1900), «Суєта» (1903) та ін. У них письменник звертався до зображення історичного минулого народу й узагальнював нові явища тогочасної дійсності, збагативши драматургію новими жанрами, тематикою, образами. Для його п'єс були характерними яскрава сценічність, психологічне зображення героїв, динамічність дії. Своєю творчістю І. Карпенко-Карий вивів український театр на сучасний рівень розвитку, заклав основи нового театру ХХ ст.⁹

Помер український митець 2 вересня 1907 р. в Берліні, куди поїхав на лікування й де найкращі лікарі у різний спосіб намагалися врятувати його від невиліковної хвороби. Тіло І. Карпенка-Карого перевезли на хутір Надія і поховали поруч із могилою батька.

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору.

Основні мотиви вірша: мотив добра і зла, мотив традиції, мотив цінності людської праці, мотив родинного кола та ін.

(2 бали)

Жанрові особливості: силабо-тонічний вірш, громадянська та філософська лірика.

(3 бали)

⁹ Там само.

Ключові художні образи: епітети (*благословенна праця, колосочок золотий, зеленим пір'ячком*), метафори (*Його весни зігріли сльози, черствіють очі, скарб зростає і колоситься на землі*), символи (*хліб*), метонімія (*скарб зростає*) тощо.

(3 бали)

Засоби художнього вираження: паралелізм (*Черствого хліба не буває, / Черствіють очі, ті що злі*), строфічна будова (чотири строфи), строфічний енкавтаман (*Та колосочок золотий / Який пробився крізь морози*), синекдоха (*Радіє стомлена родина*) тощо.

(4 бали)

Метрична схема (необов'язковий елемент аналізу):

(чотиристопний ямб з пірихієм, лише перший рядок п'ятистопний)

UU U– U– UU U– U

U– U– U– U–

U– U– U– U– U

UU U– UU U–

(12 балів)

Увага! У критеріях передбачено шкалу оцінювання з 0,5 бала.

Усього 50 балів

9 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Критерії оцінювання есею

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ніж ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунку помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Есей має бути написаний охайно.

Під час оцінювання есею беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за есей – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

10–12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність есею.

7–9 балів

Тему розкрито аргументовано й максимально повно; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; відносне багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність есею.

4–6 балів

Посереднє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова тексту; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність есею.

1–3 бали

Змістова невідповідність есею формулюванню його теми; порушення стрункої побудови тексту; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність есею; наявні окремі фрагменти чи речення.

0 балів

Есей не написано.

Після есею пронумеровано й записано такі синтаксичні конструкції:

1) просте речення з поширеною відокремленою прикладкою зі сполучником *як*;

2) складносурядне речення з двох частин, поєднаних розділовим сполучником, перед яким не ставите жодного розділового знака;

3) складнопідрядне речення з неоднорідною супідрядністю з трьох частин, з яких перша підрядна частина – у середині головної частини речення.

Правильно виконане завдання – 3 бали.

(15 балів)

II. Синтаксичний герц

¹Навіть (частка) тепер (прислівник)^{коли?}, ²коли (прислівник) нам (займенник) вже (частка) буквально (прислівник) під (прийменник) ногами (іменник) починають (дієслово) танути (дієслово) льодовики (іменник), ¹ніхто (займенник) не (частка) має (дієслово) відваги (іменник) сказати (дієслово)^{що?} вголос (прислівник), ³що (сполучник) далше (прикметник) існування (іменник) архаїчної (прикметник) ресурсної (прикметник) імперії (іменник) завбільшки (прислівник) з (прийменник) одну дев'яту (числівник) земної (прикметник) тверді (іменник) становить (дієслово)^{за якої умови?} пряму (прикметник) загрозу (іменник) далшому (прикметник) існуванню (іменник) людства (іменник), ⁴навіть (частка) якби (сполучник) ця (займенник) імперія (іменник) не (частка) мала (дієслово) ядерної (прикметник) зброї (іменник) і (сполучник) взагалі (прислівник) була (дієслово) демілітаризована (дієприкметник) ще (частка) у (прийменник) дві тисячі восьмому (числівник) році (іменник) ... (О. Забужко).

Правильно надписані над кожним словом частини мови – 2 бали.

Правильно підкреслені члени речення – 2 бали.

Можливі варіанти у визначенні членів речення: не має відваги сказати.

[..., (коли...),...], (що...), (навіть якби...). або ...(якби...).

Структурна схема – 2 бали.

Загальна характеристика: речення розповідне, неокличне, складне, сполучникове, СПР з кількома підрядними, з послідовною підрядністю (1 – 3 – 4) та з неоднорідною (су)підрядністю (1 – 2, 3).

1 – 2 – СПР часу.

1 – 3 – СПР з'ясувальне.

3 – 4 – СПР умови.

Правильна відповідь – 2 бали.

Характеристика компонентів як простих речень:

1 – формально просте, двоскладне, поширене, неповне (бо головна частина СПР з'ясувального) / повне, неускладнене.

2 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

3 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

4 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене однорідними присудками.

Правильна відповідь – 2 бали.

(10 балів)

III. Мовознавча мозаїка

1. Двигун танка «Булат» має потужність від **восьмисот п'ятдесяти** (п'ятдесятьох) кінських сил; **двохсотдвадцятидвохміліметровий** «Буревій»; дальність стрільби ракетного комплексу «Вільха» обмежена **сімдесятьма** (сімдесятьома) кілометрами; **стоп'ятдесятидвохміліметрова** «Стугна».

Чотири виправлені випадки – по 0,5 бала – усього 2 бали.

2. Чернець (чоловіче прізвище) – ченця (монах), Люб'язю (озеро) – Люб'язя (Люб'язю) (або тільки перша, або обидві словоформи) (село), Мозамбіку (країна) – Мозамбіка (місто), Квебеку (провінція) – Квебека (місто).

Чотири подані випадки – по 0,5 бала – усього 2 бали.

3. Поясніть значення авторських фразеологізмів А. Ковалю.

За пояснення кожного фразеологізму – по 1 балу – усього 2 бали.

4. Перебудуйте речення з прямою мовою на конструкції з непрямою мовою, максимально зберігши зміст.

За кожне речення – по 1 балу – усього 2 бали.

5. Складіть речення з прямою мовою за поданими схемами.

За кожне речення – по 1 балу – усього 2 бали.

(10 балів)

IV. Знавець

Шептичанин, шептичанка, шептичани;

криничанин, криничанка, криничани;

дорнбуржець, дорнбуржка, дорнбуржці;

грінталець, грінталька, грінтальці;

калнишевець, калнишевка, калнишеві.

За кожену групу назв мешканців – по 1 балу – усього 5 балів.

За кожне неправильне слово в групі відняти 0,3 бала, за два неправильні слова в групі відняти 0,6 бала, за всю неправильну чи неутворену групу (три слова) відняти 1 бал.

(10 балів)

V. Код слова

Критерії оцінювання

Бали	Кількість і види помилок		
	Зміст	Мовне оформлення	
		I + V	Л + Г + Ст.
0	Не відповідає завданню	9 і >	6 і >
0,5	Окремі фрагменти	8	5
1	Менше ніж ½ норми	8	4
1,5	3	7	4
2	3	6	3
2,5	2	5	3
3	2	4	2
3,5	1	3	2
4	1	2	1
4,5		1	1
5		0	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

За зміст – 5 балів.

За мовне оформлення – 5 балів.

(10 балів)

VI. Редакторська майстерня

Залежно від призначення розрізняють такі різновиди військ ЗСУ: пелена презирства до нападника; народ-переможець, який подолав труднощі; навчати інформгігієни (дві помилки в цьому слові) в часи війни; повилася стежечка в середину печери; побажаймо волонтерці Інні Леонідівні удачі; мамчина усмішка – найвища похвала; в учнівському творі трапляються численні помилки; найбільший ящик з-під снарядів виявився порожнім; вельмишановний Євгенію Юрійовичу, вітаємо з роковинами незалежності України.

25 помилок – по 0,2 бала за одну виправлену помилку.

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I.

Критерії оцінювання твору

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунку помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Твір має бути написаний охайно.

Під час оцінювання твору беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за твір – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

11 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

10 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

9 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; відносно багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

8 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність

власних думок; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; струнка класична побудова твору; відносне багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; стильова єдність твору.

7 балів

Тезу розкрито не повністю; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність власних думок; струнка побудова твору; відносне багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність твору.

6 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власних думок; відносно струнка побудова твору; відносне багатство словникового запасу; відносна стильова єдність твору.

5 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова твору; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність твору.

4 бали

Посереднє розуміння теми; відносно струнка побудова твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

3 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

2 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору.

1 бал

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього.

0 балів

Відсутність твору.

(12 балів)

II. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. Родинно-побутові пісні – це ліричні поетично-музичні твори, у яких відображені почуття й переживання людини, пов'язані з її особистим життям і родинними стосунками.

За тематикою родинно-побутові пісні поділяють на пісні про кохання й дошлюбні взаємини та про сімейне життя й родинні стосунки. Своєю чергою, пісні про сімейне життя й родинні стосунки поділяють на колискові, дитячі, вдовині, сирітські, жартівливі.

Пісні про кохання присвячені відтворенню стосунків закоханих. У монолозі-сповіді ліричного героя чи героїні передаються емоції, викликані певною драматичною подією. Пісні про кохання поділяють на дівочі й парубочькі.

Найпоширенішими мотивами дівочьких пісень є: мрії про щасливий шлюб, мотив вірності; нерозділене кохання; зрада парубка чи зведення ним дівчини; перешкоди на шляху закоханих (розлука через участь коханого у війні, злий поговор чужих людей; небажання батьків віддати дочку заміж; відсутність посагу, а внаслідок цього – неможливість знайти пару тощо).

Найпоширенішими мотивами парубочьких пісень є: пошук пари та роздуми про майбутнє одруження; очікування зустрічі з милою; кохання до вже засватаної дівчини або до нерівні парубкові-бідняку; заборона на одруження з боку батьків дівчини.

Найвідоміші українські пісні про кохання й дошлюбні взаємини: «Місяць на небі, зіроньки сяють...» (історія життя двох закоханих, драма люблячого серця), «Цвіте терен, цвіте терен...» (драма зрадженого дівочого серця: розлука, марне сподівання на повернення коханого, розчарування), «Сонце низенько...» (історія зустрічі двох закоханих).

Провідні мотиви пісень про сімейне життя та родинні взаємини: тяжка жіноча доля (туга за батьківським домом та своєю родиною, втраченою молодістю, змарнованою дівочою красою; лиха доля з невірним чоловіком чи п'яницею; нещасливе життя зі старим чоловіком-нелюбом тощо); стосунки між членами родини (гірка доля чоловіка-приймака; тяжке життя зі свекрухою, незгода свекрухи з невісткою або засудження поведінки безпутного зятя; переживання батьків (частіше матері), яких несправедливо кривдять дорослі діти, біль і туга дорослих дітей за назавжди втраченими батьками тощо).

Зразком народного ліричного твору про сімейне життя та родинні взаємини є пісня «Ой під вишнею, під черешнею...» (тут ідеться про нерівний шлюб із розрахунку, без справжніх щирих почуттів; зображення гумористичних ситуацій у творі поєдналися з висвітленням драматичних переживань героїні, яка гірко нарікає на свою нещасливу долю). Цю пісню І. Котляревський використав у п'єсі «Наталка Полтавка»¹⁰.

2. Народна балада – це ліро-епічний пісенний твір із напруженим сюжетом, який розповідає про надзвичайні або навіть фантастичні події в особистому, родинному чи громадському житті.

Основні ознаки балади:

1) невеликий обсяг твору;

2) наявність елементів сюжету, але через невеликий обсяг балада відображає тільки найважливіші моменти. Унаслідок цього риси характеру героїв виписані узагальнено. Головні персонажі в баладах про кохання та родинні стосунки – звичайні люди. Вони постають переважно пасивними учасниками подій, не впливають на ситуацію і діють як жертви обставин. Пов'язана така поведінка з усвідомленням героями всемогутності долі та неможливістю їй протистояти. У баладах героїчного змісту дійові особи – сильні особистості, що кидають виклик долі, борються за правду;

3) епізоди пов'язані з особистим або сімейним життям, але в баладі можуть бути зображені незвичайні події, фантастичні елементи, метаморфози (перетворення): дівчина перетворюється на тополь, русалки забирають дівчину до себе у воду та ін.;

4) драматизм розвитку сюжету, напруженість розповіді, трагізм зображених подій і нещаслива розв'язка внаслідок поєднання невідповідних елементів (герої – звичайні люди, але вони потрапляють у незвичайні обставини); трагізм становища і переживань спричинює як зовнішній конфлікт, так і внутрішні суперечності, що виникають у свідомості, душах героїв;

5) використання діалогу, застосування різноманітних форм повтору, що підсилює драматизм ситуації, недомовленість, яка надає баладам загадковості;

¹⁰ Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Орион, 2017. 320 с.

б) сильний психологічний ефект, емоційне потрясіння й глибоке душевне переживання.

Основну частину українських балад становлять легендарні, історичні, сімейні та любовні. До легендарних належать балади, що відобразили найдавніші міфологічні уявлення українців. Для них характерне зображення фантастичних подій. Герої в ситуації складного морального вибору або через фатальну безвихідь зазнають чарівної метаморфози – скажімо, дівчина перетворюється на рослину або птаха.

Історичні балади за тематикою дещо нагадують історичні пісні, однак вони не мають на меті докладно зобразити саму історичну подію. Увага зосереджується на вираженні емоцій, викликаних цією подією ¹¹.

Сімейні балади розкривають тему стосунків між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми, братами й сестрами.

У любовних баладах основними мотивами є кохання, ревності, розлука, зрада.

До найвідоміших українських історичних балад належать балади «Ой на горі вогонь горить» та «Ой летіла стріла...», що відтворюють найдраматичніші моменти визвольної боротьби українського народу. Якщо в історичних піснях зображено відомих національних героїв, то в баладах на перший план виходить змалювання трагічної загибелі простих козаків і горя членів їхніх родин. У цих творах немає нічого містичного чи надприродного, а їхній драматизм випливає з реальної ситуації. В обох баладах не зображено подій, які призвели до загибелі героїв, читач ознайомлюється лише з кульмінаційним моментом, пов'язаним із тим, що рідні дізнаються або мають дізнатися про загибель члена родини. Провідний мотив обох творів – смерть козака і трагічні переживання його рідних та близьких ¹².

Правильне розкриття особливостей жанру – 2 бали.

Розкриття ідейно-тематичної специфіки – 2 бали.

Наведення прикладів – 1 бал.

(5 балів)

¹¹ Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Ранок, 2017. 256 с.

¹² Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Орion, 2017. 320 с.

III. Літературний бліц

1. Козацькі літописи Самовидця (Романа Ракушка-Романовського), Григорія Граб'янки, Самійла Величка та праця «Історія русів» (можливо, авторства Григорія Кониського).

Літописи оповідають про національно-визвольні змагання 1648–1654 рр. під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, подальше існування Козацької держави, її руїну та занепад 1775 р.

2. Український мислитель і письменник Григорій Савич Сковорода.

Вважав, що для того щоб стати щасливим, слід пізнати свої природні нахили, а потім обрати «сродний труд», тобто працю за покликанням. Головна теза мислителя стверджує, що кожен має пізнати себе, тобто «взятися за своє споріднене діло і бути з цим у злагоді з загальною потребою». Ідея «сродної праці» полягає в тому, що людина живе відповідно до своїх природних схильностей. За таких умов усе в житті приносить їй задоволення і робить щасливою. Якщо ж хто обирає справу престижну, що веде до збагачення, але не відповідну божественному призначенню, він завжди буде незадоволений своїм життям і від цього страждатиме.

3. Вихованці Львівської духовної семінарії: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький.

Фольклорно-літературний альманах «Русалка Дністрова» (1837) – перша книжка народною мовою в західному регіоні України. У ній вміщені фольклорні записи, здійснені М. Шашкевичем, І. Вагилевичем і Я. Головацьким, їхні оригінальні поезії та статті. В альманасі також подано переклади сербського епосу, історичні та бібліографічні матеріали.

4. Сентименталізм (з франц. – почуття) – літературна течія, що набула розвитку наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Представники сентименталізму в осмисленні людини і світу на перше місце ставили почуття. Вони ідеалізували природу, протиставляючи її негативним проявам цивілізації.

Ідеалом для сентименталістів була «природна людина», яка живе просто, за покликом серця. У нашому письменстві таким ідеалом став український селянин із його мовою, традиціями, звичаями. Звідси походить ідеалізація всього устрою селянського життя як «природного», не зіпсованого впливами цивілізації.

Представники сентименталізму в літературі віддавали перевагу певним темам. До них належать кохання і шлюб, сім'я, виховання, стосунки між батьками і дітьми, переживання хвороби й смерті, скорбота за померлим. Одне слово, тематичне коло цього напрямку визначене емоційним змістом особистого життя людини. Найбільше в сентименталізмі розроблялася тема кохання. Автори сентиментальних творів зосереджуються на відображенні емоційних станів своїх героїв. Закоханість, хвилювання, тривога, радість і сум виявляються не лише в монологах, а й у зовнішніх проявах – поведінці, жестах, міміці.

Особлива увага приділяється описам зовнішності, бо ж відомо, що обличчя – це дзеркало душі. Пейзаж також дає змогу увиразнити настрої і переживання персонажів. Поряд із такими засобами, як портрет і пейзаж, у сентименталізмі важливими є авторські відступи. Автор прагне викликати співчуття до тих героїв, яким симпатизує. Його коментарі можуть містити оцінні судження, вони майже завжди забарвлені емоціями. Мовлення тягнє до простоти, у діалогах персонажів нерідко трапляються слова в зменшено-пестливих формах¹³.

Сентименталізмом позначені твори Г. Квітки-Основ'яненка («Маруся») та І. Котляревського («Наталка Полтавка»).

5. Романтизм – літературний напрям, у світоглядній основі якого лежить розбіжність між дійсністю і мрією. Він віддзеркалює розчарування людини в щоденних проявах життя й розбудовує сферу фантазії та мрії. Романтизму притаманне протиставлення буденному життю високих ідеалів, а також утеча від жорстокої реальності у вимріяні, екзотичні, ірреальні місця.

У центрі уваги письменників – сильна, непересічна, виняткова особистість, наділена надзвичайними можливостями, духовно багата. Романтичний герой схильний до бурхливих почувань, пристрастей, емоцій.

Романтизм заперечував культ розуму, протиставляючи йому культ пізнання через інтуїцію, почуття, переживання. Письменники-романтики заглиблювалися в психологію своїх героїв.

Романтизм черпав сюжети, художні засоби з фольклорних джерел, міфології, характеризувався елементами фантастики. Цей напрям вплинув

¹³ Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Ранок, 2017. 256 с.

на формування національних літератур, оскільки надавав виняткового значення проблемі розвитку національних мов, відтворенню духовних орієнтирів нації.

Зацікавлення історією визначило такий складник романтичного письма, як історизм.

Провідною концепцією романтизму став індивідуалізм як прояв протистояння високих духовних злетів сильної особистості й недосконалого суспільства.

Близькість до природи, співзвучність бунтарства в душі людини з буянням природних стихій стали одним з основних джерел формування поетики романтизму: персоніфікації, символіки, антитези, поглибленого трагізму, мотивів світової скорботи ¹⁴.

Найвизначніші українські письменники-романтики: Т. Шевченко, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, Л. Боровиковський, М. Костомаров, А. Метлинський, В. Забіла, М. Петренко, М. Шашкевич.

За кожне правильно виконане завдання – 2 бали.

(10 балів)

IV. Розкрийте суть питання

Головними героями є Еней і троянці, які на початку поеми постають ватагою переляканих утікачів-«голодрабців». Вони втратили батьківщину, колишній звичний уклад життя і не можуть пристосуватися до нових умов. Троянці розгублені й неорганізовані, налякані й невпевнені в собі. Нічим не кращий і їхній ватажок – він безвольний і малодушний, утрачає контроль над собою при найменшому випробуванні. У перших трьох частинах Еней і троянці – іграшки в руках богів, готові пристосуватися до будь-яких обставин. Вони плывуть за течією, шукають, де краще, не докладають особливих зусиль для влаштування життя.

Але, дізнавшись від батька Анхіза та з пророцтв Сивілли про місію своєї подорожі – віднайдення землі, на якій потрібно збудувати нове царство, Еней поступово починає змінюватися. Усвідомлюючи свою відповідальність за майбутню батьківщину, нащадків роду, він докладає зусиль для здійснення своєї місії. Відтоді автор починає називати Енея то

¹⁴ Міщенко О. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2017. 280 с.

гетьманом, то князем троянським, то господарем, указуючи на державницькі завдання героя.

Так само, як Еней, змінюються і троянці. Їхні образи набувають героїчного звучання, патріотичні почуття надихають їх на подвиги. Для троянців найважливішими стають бойове побратимство, військова доблесть і вірність громадянському обов'язку. Колективну відвагу автор конкретизує в образах Низа й Евріала. У зображенні батальних сцен І. Котляревський виявляє захоплення хоробрістю Енея і троянців-козаків. Він наголошує, що сил їм надавали патріотичні ідеї. Саме усвідомлення своєї місії – побудови держави – перетворило ватагу гультіпак на згуртований народ.

У поемі І. Котляревський зображує всі прошарки суспільства. Крім козацтва, представників простого народу автор змальовує панівні прошарки тогочасного суспільства, зображує верхівку суспільства, яку критикує за дармоїдство, аморальність, чвари, примітивні інтереси.

В образах богів І. Котляревський змальовує панівну чиновницько-бюрократичну верхівку тогочасного суспільства. Сатирично звучать рядки, в яких описані «верховні вседержителі»: *«Зевес... / од горілки весь обдувся»*, *«Юнона, «суча дочка», «Нептун іздавна був дряпичка», «Венера, не послідня шльоха»*. На Олімпі панує безлад і розпуста. Уже в першій частині автор змальовує «порядки» в Еоловому «хазяйстві», де вітри – це ледача розбещена челядь.

Автор підкреслює моральну деградацію влади, наголошує, що хабарництво пронизує всю систему державного керівництва. Хабарі – звичне явище й у стосунках між богами: за послуги та сприяння у справах Юнона приносить гостинці Еолові, Венера – Зевсу, не гребує Енеєвими грошима й Нептун. Боги плетуть інтриги, ненавидять одне одного, грутально розмовляють між собою. І. Котляревський зриває маски величності з небожителів.

Засобами сатири автор розвінчує представників тогочасної влади, виносить їм історичний вирок. Зневажливо-викривально зображено також епізоди, що відтворюють життя земних вельмож. «Працьовита» Дідона марнує час у гульках, «старий скупиндя» Латин з родиною здатний на подвиги лише з двірською челяддю, Турн топить *«печаль в питейнім морі»*, а коли розпочалася війна, ладен *«людей давить»*,

як мух». Головний сенс їхнього життя – нескінченні бенкети, розваги, неробство, сварки й інтриги ¹⁵.

(5 балів)

V. Літературний портрет

Григорій Федорович Квітка (Основ'яненко – псевдонім) народився 18 листопада 1778 р. в с. Основа під Харковом. Походив із дворянської сім'ї, що мала козацьке коріння.

Дитинство письменника пройшло в родовому маєтку. Саме тут він здобув домашню освіту. Батьки Григорія були освіченими людьми, вдома мали велику бібліотеку. Хлопчик багато читав, слухав народні пісні й балади у виконанні селян. У батьківському маєтку Г. Квітка брав участь у постановках домашніх вистав, причому полюбляв виконувати комічні ролі. З родиною Квіток був добре знайомий Григорій Савич Сковорода, він неодноразово гостював у них. Філософські погляди Г. Сковороди вплинули на формування світогляду Г. Квітки, він близько сприйняв скovorодинську ідею служіння народів.

У дитинстві Григорій був кволим і хворобливим хлопчиком. У п'ятирічному віці через хворобу він утратив зір, який, за сімейними переказами, повернула йому ікона Озерянської Божої Матері. Релігійне домашнє оточення й таке чудодійне зцілення сформували в Г. Квітки релігійний світогляд, переконання в тому, що все життя людини підпорядковане волі Божій.

Освіту Г. Квітка здобув від приватних учителів, потім навчався в монастирській школі. За тогочасними звичаями батьки записали його на військову службу. Військова кар'єра Г. Квітку не привабила. Вихований у релігійному дусі, після відставки він вступив до монастиря, провів там декілька місяців як послушник. Розчарувавшись у монастирському побуті, чернецтва не прийняв. Залишивши монастир, Г. Квітка брав активну участь у громадському й культурному житті Харкова, керував справами Благодійного товариства. Сповідуючи прогресивні погляди на освіту, сприяв заснуванню Харківського інституту шляхетних панн. 1812 р. він очолив Харківський театр. Письменника поважали за моральні й людські якості. Декілька разів його обирали головою дворян

¹⁵ Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Орion, 2017. 320 с.

Харківського повіту. У різний час Г. Квітка обіймав відповідальні посади совісного судді та голови Харківської палати кримінального суду. Квітка входив до редакції журналу «Український вісник».

Перші літературні спроби, тоді ще російськомовні, опублікував у цьому виданні та в журналі «Харківський Демокрит». Писав він і драматичні твори. Популярними стали комедії «Сватання на Гончарівці» й «Шельменко-денщик».

У 30-х рр. XIX ст. на хвилі романтизму й захоплення минувшиною серед освічених людей у моду входить усе українське. На Слобожанщині наукові й культурні діячі об'єднуються навколо Харківського університету. Створений для русифікації українських земель, він, проте, відіграв у регіоні значну просвітницьку роль. Г. Квітка-Оснoв'яненко як активний громадський діяч підтримує в цей час творчі зв'язки з багатьма його видатними представниками. Він був знайомий з українськими літераторами П. Гулаком-Артемівським, членами гуртка харківських романтиків, Є. Гребінкою. Неабияку роль у потягу Г. Квітки до народних джерел відіграли твори І. Котляревського. Спілкування з видатними митцями, знайомство з творами відомих українських письменників сприяло удосконаленню майстерності Г. Квітки, зміни його поглядів на роль українського художнього слова в житті народу. Тому, набувши досвіду літературної діяльності російською мовою, Г. Квітка в 1832–1833 рр. випробовує свої сили в українській літературі. Для своїх україномовних творів Г. Квітка обирає псевдонім Оснoв'яненко.

Твори Г. Квітки-Оснoв'яненка поділяються на дві групи: бурлескно-реалістичні («Салдацький патрет», «Пархомове снідання», «Підбрехач», «Купований розум», «Конотопська відьма») і сентиментально-реалістичні («Маруся», «Козир-дівка», «Сердешна Оксана»). Для створення гумористично-сатиричних творів письменник часто використовує народний анекдот, який розгортає в невелику художню картинку. Деякі з них мають виразний бурлескний характер. У своїх сентиментально-реалістичних повістях автор одним із перших у європейській літературі звернувся до осмислення життя народу. Вони позначені великою повагою до людини, моралізаторством і зверненням до чуттєвого досвіду читачів. У драматургії Г. Квітка-Оснoв'яненко продовжив літературну традицію,

започатковану І. Котляревським. Його перу належать і досі популярні комедії «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик», «Бой-жінка».

Помер письменник 8 серпня 1843 р. в Харкові ¹⁶.

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору.

Основні мотиви: мотив життя і смерті, Божого провидіння і Божої присутності, минулості життя, посмертного життя, протиставлення земного і небесного.

(2 бали)

Жанрові особливості: силабо-тонічний вірш, філософська, філософсько-релігійна лірика.

(3 бали)

Ключові художні образи: епітети (надвечірніх небесах, піднебесну тлінь), порівняння (Хмаринами, немов стежками), метафори (Проміння ноги золотило, Стелили хмари пухко шлях, хмари до кошари / Зганяв заморений вівчар, розбурхав хмари, тихо йшов понад землею), риторичні питання (Чому й кого тоді носило / У надвечірніх небесах?), символи (небо, хмари) тощо.

(3 бали)

Засоби художнього вираження: анафора (Хто тихо йшов понад землею? / Хто зазирає додолу з хмар?), строфічна форма (п'ять катренів), біблійні алюзії тощо, асонанс звука о (по небу босими ногами, проміння ноги золотило), риторичне питання (А може там на видноколі, / Бродила твоя власна тінь?), перифраз (Той, хто не лишив слідів).

(4 бали)

Метрична схема (необов'язковий елемент аналізу):

(чотиристопний ямб з пірихієм)

U– U– UU U–U

UU U– UU U–

(12 балів)

Увага! У критеріях передбачено шкалу оцінювання з 0,5 бала.

Усього 50 балів

¹⁶ Там само.

10 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Критерії оцінювання есею

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ніж ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунку помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Есей має бути написаний охайно.

Під час оцінювання есею беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за есей – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

10–12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність есею.

7–9 балів

Тему розкрито аргументовано й максимально повно; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; відносно багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність есею.

4–6 балів

Посереднє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова тексту; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність есею.

1–3 бали

Змістова невідповідність есею формулюванню його теми; порушення стрункої побудови тексту; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність есею; наявні окремі фрагменти чи речення.

0 балів

Есей не написано.

Після есею пронумеровано й записано такі синтаксичні конструкції:

1) складносурядне речення з двох частин, поєднаних протиставним сполучником, із відокремленою обставиною, вираженою одиничним дієприслівником, в одній із частин;

2) складнопідрядне речення з однорідною супідрядністю з трьох частин, у якому між двома підрядними частинами не ставите жодного розділового знака;

3) безсполучникове речення з двокрапкою між двома частинами і з відокремленим додатком в одній із частин.

Правильно виконане завдання – 3 бали.

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

¹Якщо (сполучник) довше (прислівник) вивчаєш (дієслово) мову (іменник), ²краще (прислівник) її (займенник) відчуваєш (дієслово) ³за якої умови? всім (займенник) своїм (займенник) єством (іменник): англійська (іменник) – з (прийменник) гіркуватим (прикметник) присмаком (іменник), ⁴на (прийменник) дотик (іменник) – як (частка) золотий (прикметник) пісок (іменник), ⁵іспанська (іменник) – кисло-солодка й (сполучник) звучить (дієслово) палким (прикметник) шепотом (іменник) закоханого (іменник), ⁶українська (іменник) має (дієслово) біло-сіро-блакитний (прикметник) колір (іменник) свіжовипраного (прикметник) полотна (іменник), ⁷на (прийменник) дотик (іменник) – як (частка) невеличка (прикметник) хмарка (іменник), гладенька (прикметник) й (сполучник) пухнаста (прикметник) водночас (прислівник), та (сполучник) невловима (прикметник) ... (за Л. Баграт).

Правильно надписані над кожним словом частини мови – 2 бали.

Правильно підкреслені члени речення – 2 бали.

Можливі варіанти у визначенні членів речення: гіркуватим, золотим, невеличка, всім єством.

(Якщо...), [...]: [...], [...], [...], [...], [...].

Структурна схема – 2 бали.

Речення розповідне, неокличне, складне, з різними видами зв'язку, зі сполучниковим підрядним (2 – 1) та безсполучниковим.

2 – 1 – СПР умови.

2 – 3 – БСР з неоднорідними частинами, пояснювальне.

3 – 4; 4 – 5; 5 – 6; 6 – 7 – БСР з однорідними частинами.

Правильна відповідь – 2 бали.

Характеристика компонентів як простих речень:

1 – формально просте, односкладне, означено-особове, поширене, повне, неускладнене.

2 – формально просте, односкладне, означено-особове, поширене, повне, неускладнене.

3 – формально просте, двоскладне, непоширене / поширене (залежно від визначення присудка), повне, неускладнене.

4 – формально просте, двоскладне, поширене, неповне, неускладнене.

5 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене однорідними присудками.

6 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

7 – формально просте, двоскладне, поширене, неповне, ускладнене відокремленими однорідними означеннями.

Правильна відповідь – 2 бали.

(10 балів)

III. Мовознавча мозаїка

1. Завдання почасті на кмітливість. Можуть бути різні варіанти, варто послуговуватися інтернет-словниками. Наприклад: *світло-світло-зелений, світло-зелений, зелений, темно-зелений, темно-темно-зелений; фісташковий (блідозелений), салатний (салатний, світло-зелений, м'ятний), зелений (трав'янозелений), яскраво-зелений (малахітовий, смарагдовий), темно-зелений (зеленючий – дуже зелений).*

Обережно із суфіксами, адже *зеленавий, зеленкуватий, зеленастий, зеленистий, зеленуватий, зеленявий* – це практично той самий колір – трохи зелений.

П'ять слів у правильному порядку – по 0,2 бала – усього 1 бал.

2. *За п'ятнадцять хвилин вісімнадцята година, шість хвилин на восьму, пів на двадцятую (або пів на восьму вечора), за дві хвилини четверта, чверть на дев'яту (або п'ятнадцять хвилин на дев'яту).*

Примітка. Можуть бути інші варіанти.

П'ять словосполучень – по 0,2 бала – усього 1 бал.

3. *Переїзний, капуста, капосний, об'їждчик, перснем.*

П'ять слів – по 0,2 бала – усього 1 бал.

4. *Збільшся [з'б'іл'с'а] (або [зб'іл'с'а]), няньчя [н'ан'ц'с'а].*

Пояснення: у кінці слів відбувається явище уподібнення: шиплячий приголосний перед свистячим вимовляємо як парний йому свистячий. Подвійне уподібнення, бо ще й на місці шиплячого свистячий під впливом наступного м'якого приголосного [с'] пом'якшується, у першому слові – м'який подовжений [с':] (або -шся в кінці дієслів вимовляємо як [с':а], -чся в кінці дієслів вимовляємо як [ц'с'а]).

Два слова + дві транскрипції – по 0,2 бала – усього 0,8 бала; 0,2 бала – за пояснення – усього 1 бал.

5. Складіть речення.

За кожне речення – по 0,5 бала – усього 1 бал.

(5 балів)

IV. Знавець

Кіцманський, ятранський, горностайпільський, бершадський, іванпутьський.

Пояснення: після всіх букв на позначення приголосних, крім **л**, якщо за ними стоять інші букви, що передають м'які або напівпом'якшені приголосні, м'який знак не пишемо (або після букв **н, д, т** перед суфіксом **-ськ-** м'який знак не пишемо, навіть якщо він був ужитий у кінці твірного слова, а після літери **л** перед суфіксом **-ськ-** м'який знак пишемо завжди незалежно від того, чи був він ужитий у кінці твірного слова, чи ні).

Увага! Прикметники, утворені від назв населених пунктів, поза контекстом пишемо з малої літери.

П'ять слів – по 0,5 бала – 2,5 бала; п'ять пояснень (можна після кожного слова, можна одне щодо всіх новоутворених прикметників) – 2,5 бала.

(5 балів)

V. Код слова

Критерії оцінювання

Бали	Кількість і види помилок		
	Зміст	Мовне оформлення	
		I + V	Л + Г + Ст.
0	Не відповідає завданню	9 і >	6 і >
0,5	Окремі фрагменти	8	5
1	Менше ніж ½ норми	8	4
1,5	3	7	4

2	3	6	3
2,5	2	5	3
3	2	4	2
3,5	1	3	2
4	1	2	1
4,5	—	1	1
5	—	0	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

За використання слів форм кличного відмінка (достатньо двох, у яких закінчення не збігаються з формою називного відмінка) – 0 – 0,5 – 1 бал.

За зміст – 4 бали.

За мовне оформлення – 5 балів.

(10 балів)

VI. Редакторська майстерня

Фраза українських військових розвідників у прямому **ефірі** про те, як вони **«шукали в підвалі (або підземеллі), підстерігали у верболозах і, аби не возитися, усвідомили й таємно налаштували пастку на дорозі (або на обхідному шляху) в посівах, у яку кінець кінцем зловили якогось російського впливового військовопосадовця, і наразі йдуть додому напросто чагарниками повз (або через) кавунове бадилля із цим безпорадним негідником у мішку»**, начисто збиває з пантелику (або спантеличує) російських шифрувальників (з усмережжя).

Примітка. Можуть бути інші варіанти. Варто звернути увагу й на дотримання правил милозвучності та граматичне узгодження слів.

25 слів – по 0,2 бала за одне слово.

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I.

Критерії оцінювання твору

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунок помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Твір має бути написаний охайно.

Під час оцінювання твору беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за твір – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

11 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

10 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

9 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; відносне багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

8 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність

власних думок; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; струнка класична побудова твору; відносне багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; стильова єдність твору.

7 балів

Тезу розкрито не повністю; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність власних думок; струнка побудова твору; відносне багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність твору.

6 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власних думок; відносно струнка побудова твору; відносне багатство словникового запасу; відносна стильова єдність твору.

5 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова твору; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність твору.

4 бали

Посереднє розуміння теми; відносно струнка побудова твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

3 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

2 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору.

1 бал

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього.

0 балів

Відсутність твору.

(12 балів)

1

2	Ч	И	К	А	Л	Е	Н	К	О				
			3	Н	А	Т	У	Р	А	Л	И	З	М
4	Б	А	Ч	И	Н	С	Ь	К	И	Й			
			5	С	Т	Е	Ф	А	Н	И	К		
			6	Б	И	Л	И	К					
	7	П	Р	А	В	Д	А						
8	О	Р	И	Ш	К	А							
	9	Д	Е	К	А	Д	Е	Н	Т				

(5 балів)

1. Імпресіонізм (від фр. *impression* – враження) – мистецька течія кінця XIX – початку XX ст., що зародилась у малярстві, а потім розповсюдилася на інші види мистецтва. Її назва походить від картини французького художника Клода Моне «Враження. Схід сонця». Новелі «Intermezzo» переважають риси імпресіонізму. Імпресіоністи намагалися не просто зобразити реальність, а передати суб'єктивне враження від неї. Задля цього вони розробили особливу художню техніку, зображуючи внутрішній світ, відтворювали немов «потік свідомості»: хаотичні стани, почуття й переживання своїх героїв. М. Коцюбинський писав психологічну новелу, в якій переважає внутрішній, психологічний драматизм. У ній немає властивих реалізму чіткості й логічності образів – натомість панують хаотичні враження героя. «Intermezzo» дещо нагадує поезію в прозі: новелі теж властиві підвищена образність та ліризм.

71

Відсутність розвиненого сюжету компенсується внутрішнім драматизмом та емоційною спонтанністю. Пливучи за течією своєї втоми, герой новели мимоволі втягується у вир суб'єктивних образів та асоціацій, що залучають його до вищої «драматургії буття»¹⁷.

2. Новела (з італ. *povella* – новітній) – невеликий прозовий твір про якусь незвичайну подію з несподіваним фіналом. Новела дуже подібна до оповідання. Однак на відміну від нього: а) менша за обсягом; б) вирізняється особливим динамізмом і психологізмом. У творах цього жанру найчастіше зображена подія, яка стає поворотною в долі героя; подано психологічне вмотивування змін у поведінці особистості. Творцями новел в українській літературі були В. Стефаник, О. Кобилянська, М. Коцюбинський та ін.

3. У філософській поемі «Мойсей» І. Франко вивів образ демона пустелі Азазеля. Азазель – це демон-спокусник, який провокує Мойсея на якусь мить зневіритися, засумніватись у своєму покликанні. Спершу демон, аби втертися в довіру пророкові, з'являється в образі матері, але коли Мойсей викриває його, вдається до іншого підступу: відкриває перед ним тісноту і бідність «землі обітованої», оповідає про її безрадісне майбутнє. Ці Азазелеві спокуси призводять до трагедії, з уст духовного провідника народу зриваються слова відчаю: «Одурив нас Єгова».

4. У другий період творчості В. Стефаника (1916–1933) побачила світ збірка «Земля» (1926), а решта його доробку, надрукованого в журналах, з'явилася в ювілейному виданні «Твори» (1933). Крім того, митець залишив величезне листування, яке має не менше духовне значення, аніж новели («Моя література, – писав він, – у моїх листах»). Дуже важко письменникові давався процес творчості. Кожна його новела – це ніби стримано, а насправді дуже напружено описана людська трагедія: картини смерті або її очікування, образи бідності, безнадійної самотності. Зовнішні події та вчинки персонажів відходять на задній план, натомість виражаються настрої й переживання, викликані цими подіями. Дія розгортається просто на наших очах, як у драматичному творі. Герої В. Стефаника – звичайні селяни, нерідко селянські діти. У центрі уваги митця – покутське село в австро-угорському ярмі, у пеклі Першої світової

¹⁷ Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Харків : Ранок, 2018. 240 с.

війни, під польською окупацією. Змінюються обставини, але незмінним залишається море народних сліз, поту й крові ¹⁸.

5. Поштовхом для написання роману став розлогий нарис Панаса Мирного «Подоріжжя од Полтави до Гадячого», за основу якого взято розповідь візника про місцевого розбійника Василя Гнидку. Нарис було надруковано у львівському журналі «Правда» 1874 р. У ньому розповідається, як заможний селянин із Заїчинців Василь Гнидка організував банду й кілька літ тримав у постійному страху чотири повіти. У листопаді 1872 р. Панас Мирний закінчив повість «Чіпка» – першу редакцію майбутнього роману, написану на основі нарису. Згодом брат письменника, Іван Білик, переконав його створити «народний роман на основі щирого реалізму». Сам Іван Білик також долучився до роботи над новою версією твору. У романі переплелися два підходи – публіцистичний (Іван Білик віддавав перевагу соціальному аспекту) і художній (його реалізував Панас Мирний). Після вдосконалення повість стала широкоформатним, панорамним, реалістичним романом, час дії в якому сягає від катерининських часів до пореформених 1860-х рр. Через сумнозвісний Емський указ 1876 р. М. Драгоманов зміг надрукувати його тільки за кордоном – 1880 р. у Женеві на кошти українських громад. Після виходу у світ цей твір одразу потрапив до списку книжок, заборонених у Російській імперії. Уперше легально його було опубліковано 1903 р. в журналі «Киевская старина» під назвою «Пропавша сила» ¹⁹.

(10 балів)

IV. Розкрийте суть питання

27 жовтня 1882 р. на сцені міського театру в Єлисаветграді (нині м. Кропивницький) М. Кропивницький поставив драму «Наталка Полтавка» І. Котляревського, головну роль у ній виконала М. Заньковецька. Так розпочалась історія українського професійного Театру корифеїв.

Його діяльність була пов'язана з іменами братів Тобілевичів, які виступали під творчими псевдонімами (І. Карпенко-Карий, М. Садовський і П. Саксаганський), та їхньою сестрою М. Садовською-

¹⁸ Авраменко О., Пахаренко В. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2018. 256 с.

¹⁹ Там само.

Барілотті, М. Кропивницьким і М. Старицьким, М. Заньковецькою, Л. Ліницькою, Г. Затиркевич-Карпинською та іншими видатними акторами. Вони працювали в дуже складних умовах: постійно переїжджали з місця на місце, виступали не лише в театрах, а й на ярмарках і в сільських клунях, іноді залишалися напівголодними, не мали постійного житла. Але актори свідомо йшли на такі жертви, були справжніми подвижниками національного драматичного мистецтва.

1881 р. в Кременчуку був створений професійний український театр, який наступного року переїхав до Києва, звідки й почалася його нова історія. Основу репертуару Театру корифеїв становили твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого, О. Островського, М. Гоголя та ін. Він мав великий успіх не лише в Росії, а й у Молдові, Польщі, на Закавказзі. Величезна популярність митців, творчість яких була уособленням народного естетичного ідеалу, ніби провокувала царських чиновників постійно їм перешкоджати: виступи колективу в межах Київського генерал-губернаторства (а це, по суті, третина Наддніпрянської України) були заборонені. Влада намагалася обмежити репертуар тільки розважальними п'єсами, проте зупинити розквіт театрального життя в Україні так і не змогла.

Не полегшив долю театру навіть гучний успіх і царське схвалення гастролей у Петербурзі в 1886–1887 рр. Панас Саксаганський так згадував про ті гастролі: «Найбільший успіх мали п'єси “Наймичка” (пройшла 22 рази), “Наталка” (теж 22 рази). Обидві п'єси – при повнісіньких зборах (2 тис. крб). “Чорноморці” пройшли разів десять. “Доки сонце зійде” не мала успіху й пройшла тільки один раз.

Успіх трупи був надзвичайний. Навіть те чиновництво, що зачерствіло в прислужництві й забуло своє національне походження, пробуркалося й говорило: “Я українець”. Українська “інтелігенція”, “голпой стоящая у трона”, що позбулася національного обличчя, мов той бурсак, що не знав, як звуться граблі, аж поки граблице не вдарило його по лобі, – заговорила рідною мовою й за щастя вважала вітати в себе наших главарів. Трупі багато разів закликали до Катерининського палацу, де ставили “Кума-мірошника”. Кум залазив в оріхову бочку, яку за щастя мали підтримувати два генерали. Історія театру була непростою: він то

розпадався на окремі трупи, то знов об'єднувався. Реалізувати на повну силу його потужний творчий потенціал не давали й імперські власті, і не надто вишукані смаки багатьох глядачів».

Літературознавець Д. Чижевський так писав про смаки тодішніх глядачів: «Доля українського театру залежала не лише від авторів та артистів, а й від “споживачів” театрального мистецтва. І саме в цьому була трагедія українського наддніпрянського реалістичного театру. Важко сказати, чи досягли б українські театральні вистави такого успіху, якби вони взагалі відмовилися від співів і танців, то не ставили б їх у такі контексти, що майже цілком знищували виховний характер сцени. До театру на Наддніпрянщині приходили зрідка селяни, які перебували в містах, але в інших випадках це була розвага для дрібних міщан і служниць, пізніше – для солдатів, яких після 1905 р. стали “запрошувати” до театрів. Тим часом в української молоді зникла повага до “свого театру”, унаслідок чого театр утрачав свій вплив...».

І все ж саме корифеї заклали основи національного драматичного мистецтва, класичного українського театру. Їхні традиції підхоплять та якісно розвинуть визначні вітчизняні майстри сцени й кінематографісти ХХ ст.²⁰

(5 балів)

V. Літературний портрет

Іван Левицький народився 25 листопада 1838 р. в м. Стебліві (нині Корсунь-Шевченківський район), що на Черкащині, в родині священника. Хлопець зростав серед чарівної природи Надросся. Поетичні народні звичаї та обряди, народна пісня – це те середовище, яке посприяло формуванню майбутнього автора «Кайдашевої сім'ї» – одного з найулюбленіших художніх творів українців.

Вихованням і навчанням Івана опікувався батько. Семен Левицький був людиною начитаною, культурною, національно свідомою, пишався знайомством з П. Кулішем, під впливом якого почав збирати фольклорно-етнографічні матеріали, долучаючи до цієї роботи і свого сина. Мати Івана мала веселу й щиру вдачу, була говіркою та співучою. Письменник згадує про неї в біографії: «Мати вміла читати церковнослов'янські книжки, любила читати житія святих і читала їх голосно, а ми малими слухали...

²⁰ Там само.

Мати вмерла, як мені йшов тринадцятий рік. Вона мала дві пари близнят, котрі й zostалися живі з усіх дітей; це підірвало її міцне здоров'я, вона почала після того слабувати та швидко вмерла».

Іван Левицький навчався в Богуславському духовному училищі (1847–1852), у Київській духовній семінарії (1853–1859) і в Київській духовній академії (1861–1865). Про навчання в цих закладах письменник згадує переважно в мінорній тональності: «...то було царство різок і паль... Наука в училищі була суха, мертва й абстрактна...».

Одна з головних причин такого стану – російський казенний дух, який брутально нав'язувала тогочасна школа. Дітей, яких виховували вдома в українськомовній стихії, навчали грамоти за букварями, написаними церковнослов'янською мовою, а далі предмети треба було опановувати російською – чужою й незрозумілою. На все життя залишилося в пам'яті письменника гнітюче враження про стиль запровадження російської мови в Богуславському духовному училищі. За кожне сказане українське слово школяреві на шию одягали дощечку, куди вписували українське слово та його російський відповідник. Учень мав так ходити доти, доки не почує українського слова від іншого школяра та не запише його до нотатника, тоді ту дощечку перевішували на шию іншій дитині.

Проте в семінарії були й прогресивні викладачі, які давали вихованцям передові знання з філософії, естетики й літератури. Саме від них І. Левицький збагатився ґрунтовними відомостями про творчість Данте, М. де Сервантеса, В. Скотта, Т. Шевченка, М. Гоголя.

Після закінчення академії І. Левицький не став на батькову стежу – він вибрав шлях учителя російської словесності (української тоді не викладали): працював у Полтавській духовній семінарії (1865–1866), у гімназіях польських міст Каліш (1866) і Седльце (1867–1873), у Кишинівській гімназії (1873–1885). Саме в цей період під ім'ям Нечуй І. Левицький розпочинає літературну діяльність: друкує перші твори у львівському журналі «Правда» («Дві московки», «Рибалка Панас Круть», «Причепка»). Найкращі здобутки письменника створені в 70–80-х рр. XIX ст.: роман «Хмари», повісті «Микола Джеря», «Кайдашева сім'я», «Бурлачка», «Старосвітські батюшки та матушки».

Працюючи в Кишинівській гімназії викладачем російської, старослов'янської та латинської мов, І. Левицький бере активну участь у громадській роботі, багато подорожує. У департаменті поліції він мав репутацію «хохломана», діяльність якого «небезпечна для держави». Тому змушений був рано піти у відставку.

1885 р. письменник виходить на пенсію й оселяється в Києві. Тут він цілковито присвячує себе літературній діяльності. У 80–90-х рр. XIX ст. з'являються друком оповідання «Афонський пройдисвіт», казка «Скривджені і нескривджені», повість «Поміж ворогами». На початку XX ст. у творчості І. Левицького переважають статті, рецензії й нариси.

Упродовж 1899–1914 рр. письменник надрукував восьмитомне видання своїх творів. Також він разом з І. Пулюєм завершив задуманий Т. Шевченком і здійснюваний П. Кулішем перший переклад Святого Письма українською мовою.

Самотній, у голоді та холоді, І. Нечуй-Левицький помер 1918 р. в будинку для літніх людей. І. Франко назвав автора «Кайдашевої сім'ї» «колосальним усеобіймаючим оком України». Письменник похований на Байковому цвинтарі в Києві ²¹.

(6 балів)

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору.

Основні мотиви: мотив війни, мотив складної долі воїна, мотив героїчної смерті, мотив вибору між боротьбою та зневірою, мотив надії на краще, мотив взаємин людини і Бога, патріотичні мотиви та ін.

(2 бали)

Жанрові особливості: тонічний вірш, громадянська та філософська (історіософська) лірика.

(3 бали)

Ключові художні образи: епітети (розмокла трава, збиті серця, дике поле, німий вогонь, надтріснута вісь), метафори, персоніфікація (небо ридма ридає, розкидано сонця, запікається кров'ю історія, все розквітло німим вогнем), синекдоха (роз'ятрені України, розкидано збиті сонця), порівняння (сонця, немов бурштин; диким полем гірчить полин; запікається кров'ю історія, мов у дерево входить цвях; розквітло німим

²¹ Там само.

вогнем), антитеза (Батьківщина або територія) риторичне звертання (солдатики, хлопчики), символи (кров, хрестик, Батьківщина, свічка) тощо.

(3 бали)

Засоби художнього увиразнення: біблійні й історичні алюзії (Богом прощені ангели, Дике поле), інтертекстуальність (небо ридма ридає по вас), строфічна форма, градація (чекають, вимолюють, проглядають), оксиморон (німий вогонь) тощо.

(4 бали)

Метрична схема (необов'язковий елемент аналізу):

(тринаголошений тонічний вірш)

UU-UU-U-UU

UU-UU-U-

UU-UU-UU-UU

UU-UU-UU-

Максимальна кількість балів – 12.

Увага! У критеріях передбачено шкалу оцінювання з 0,5 бала.

Усього 50 балів

11 клас

I тур (українська мова)

I. Творча робітня

Критерії оцінювання есею

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ніж ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунку помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Есей має бути написаний охайно.

Під час оцінювання есею беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за есей – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

10–12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність есею.

7–9 балів

Тему розкрито аргументовано й максимально повно; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова тексту; відносно багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність есею.

4–6 балів

Посереднє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова тексту; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність есею.

1–3 бали

Змістова невідповідність есею формулюванню його теми; порушення стрункої побудови тексту; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність есею; наявні окремі фрагменти чи речення.

0 балів

Есей не написано.

Після есею пронумеровано й записано такі синтаксичні конструкції:

1) складнопідрядне речення з двома головними частинами, між якими не ставите жодного розділового знака, та однією підрядною частиною;

2) складнопідрядне речення з неоднорідною та послідовною підрядністю;

3) складне речення з різними видами зв'язку: безсполучниковим (нерівноправним між частинами) та сполучниковим, використайте в одній із частин вставну конструкцію.

Правильно виконане завдання – 3 бали.

(15 балів)

II. Синтаксичний герць

¹Жити (дієслово), як (сполучник) рекомендують (дієслово) психологи (іменник), необхідно (прислівник) не лише (сполучник) з (прийменник) «треба» (іменник), а й (сполучник) із (прийменник) «хочу» (іменник), ²не (частка) женіться (дієслово) за (прийменник) «швидше» (іменник), «вище» (іменник), «сильніше» (іменник) (особливо (прислівник), якщо (сполучник) це (займенник) потрібно (прислівник) не (частка) вам (займенник), а (сполучник) комусь (займенник)), ³головне (прикметник) – стати (дієслово) людиною^{якою?} (іменник), ⁴котра (займенник) там^{де?} (прислівник), ⁵де (прислівник) всі (займенник) бачать (дієслово) страх (іменник), ⁴шукає (дієслово) нові (прикметник) можливості (іменник) змінитися (дієслово), ⁶якій (займенник) не (частка) подобас (дієслово) чекати^{чому?} (дієслово) дива (іменник), ⁷адже (сполучник) чим (займенник) дивом (іменник) і (частка) є (дієслово) вона (займенник) сама (займенник) (за матеріалами психологічного тренінгу).

Правильно надписані над кожним словом частини мови – 2 бали.

Правильно підкреслені члени речення – 2 бали.

[...], [...], [...], (котра..., (де...),...), (якій...), (адже...).

Структурна схема – 2 бали.

Загальна характеристика: речення розповідне, неокличне, складне, з різними видами зв'язку, зі сполучниковим підрядним та безсполучниковим, з однорідною (су)підрядністю (3 – 4, 6) та з послідовною підрядністю (3 – 4 – 5; 3 – 6 – 7).

3 – 4; 3 – 6 – СПР означальні.

4 – 5 – СПР місця.

6 – 7 – СПР причини.

1 – 2; 2 – 3 – БСР з однорідними частинами.

Правильна відповідь – 2 бали.

Характеристика компонентів як простих речень:

1 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене вставною конструкцією та однорідними обставинами.

2 – формально просте, односкладне, означено-особове, поширене, повне, ускладнене однорідними додатками та вставленою (вставною) конструкцією.

3 – формально просте, двоскладне, непоширене, повне, неускладнене.

4 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

5 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

6 – формально просте, односкладне, безособове, поширене, повне, неускладнене.

7 – формально просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

Правильна відповідь – 2 бали.

(10 балів)

III. Мовознавча мозаїка

1. *Фейсбук-майданчик, вебадреса, інтернет-проект, морально стійкий, мовноекологічний.*

П'ять написань – по 0,2 бала – усього 1 бал.

2. *Чотири генерали, три імені, тридцять два громадянина (від числівника 32 не можна утворити збірний числівник), дев'ятнадцятеро індічат (або дев'ятнадцять штук індічат), четверо берців (або чотири пари берців).*

П'ять словосполучень – по 0,2 бала – усього 1 бал.

3. *Свіж/ою пекуч/ою їж/ею, отч/ою кут/ею.*

П'ять словоформ – по 0,2 бала – усього 1 бал.

4. *Нешвидкою, але впевненою ходою крокувала дівчина незнайомим містом. Не прочитає мати всіх тих **ненаписаних** листів, на які такі скупі діти... (Я. Балога). Я... увесь вік злидні годував, **недоїдав**... (М. Кропивницький). Шлях на них чекав хоч і **недалекий**, але складний (В. Строкань). Пашня **ніпочому**. Худоба дешева (У. Самчук).*

П'ять написань – по 0,2 бала – усього 1 бал.

5. Складіть речення.

За кожне речення – по 0,5 бала – усього 1 бал.

(5 балів)

IV. Знавець

Окей, Двадцять П'ятий, Добрий – морфолого-синтаксичний спосіб творення (або перехід однієї частини мови в іншу, або субстантивація, або перехід інших частин мови в іменники); *Ікар* – аббревіація; *Коржик* – суфіксальний спосіб творення.

За кожну правильну відповідь (можна об'єднувати, можна писати про кожне слово окремо) – по 1 балу.

(5 балів)

V. Код слова

Критерії оцінювання доповіді

Бали	Кількість і види помилок		
	Зміст	Мовне оформлення	
		I + V	Л + Г + Ст.
0	Не відповідає завданню	9 і >	6 і >
0,5	Окремі фрагменти	8	5
1	Менше ніж ½ норми	8	4
1,5	3	7	4
2	3	6	3
2,5	2	5	3
3	2	4	2
3,5	1	3	2
4	1	2	1
4,5		1	1
5		0	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

За зміст – 5 балів.

За мовне оформлення – 5 балів.

(10 балів)

VI. Редакторська майстерня

Найкращі офіцери-спецпризначенці нагороджені нагрудним знаком Головнокомандувача ЗСУ «Срібний хрест»; ракета «Нептун» здатна вражати цілі до двохсот вісімдесятьох (дві помилки в цьому слові) кілометрів; кольори основи погона залежно від роду військ Збройних сил України; належність до Меджлісу кримськотатарського народу; навчаймо правил безпеки в часи війни; для протитанкового ракетного комплексу «Корсар» послугуються стосемиміліметровими (три помилки в цьому слові) ракетами; ту саму вправу більшість класу не виконала; Ілле Ігорьовичу, наші погляди збігаються; о пів на п'яту (дві помилки) волонтер мав вигляд невиспаного.

25 помилок – по 0,2 бала за одну виправлену помилку.

(5 балів)

Усього 50 балів

II тур (українська література)

I.

Критерії оцінювання твору

Рівні	Бали	Кількість і види помилок		
		Зміст	Мовне оформлення	
			I + V	Л + Г + Ст.
I	1	Окремі речення	15–16 і >	9–10
	2	Окремі фрагменти	13–14	
	3	Менше ½ норми	11–12	
II	4	7	9–10	7–8
	5	6	7–8	
	6	5	5–6	
III	7	4	4	4–6
	8	3	3	
	9	2	1 + 1 (негр.)	
IV	10	1	1	3
	11	–	1 (негр.)	2
	12	–	–	1

I + V – орфографічні і пунктуаційні помилки.

Л + Г + Ст. – лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

У підрахунок помилок:

- дві негрубі помилки слід вважати за одну;
- повторювані – за одну;
- однотипні – на одне правило, але в різних словах – різні помилки;
- п'ять виправлень – одна помилка.

Твір має бути написаний охайно.

Під час оцінювання твору беруться до уваги: 1) орфографічні і пунктуаційні помилки; 2) лексичні, граматичні і стилістичні помилки.

Оцінка за мовне оформлення визначається як середнє арифметичне двох балів (за кількістю орфографічних, пунктуаційних помилок та лексичних, граматичних і стилістичних помилок).

Загальна оцінка за твір – це середнє арифметичне балів за зміст і мовне оформлення. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється в бік більшого числа.

Вимоги до змісту

12 балів

Глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

11 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність неординарних власних думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

10 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; глибоке опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних

думок, їх логічна аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

9 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатньо глибоке розуміння теми, відповідність тексту її формулюванню; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; наявність власних думок, їх аргументація; неординарна або ж струнка класична побудова твору; відносно багатство словникового запасу; образне мислення; стильова єдність твору.

8 балів

Тезу розкрито аргументовано й максимально повно; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність власних думок; опертя на літературні тексти, вміння їх цитувати; струнка класична побудова твору; відносно багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; стильова єдність твору.

7 балів

Тезу розкрито не повністю; достатнє розуміння теми, у цілому відповідність тексту її формулюванню; наявність власних думок; струнка побудова твору; відносно багатство словникового запасу; схильність до образного мислення; відносна стильова єдність твору.

6 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власних думок; відносно струнка побудова твору; відносно багатство словникового запасу; відносна стильова єдність твору.

5 балів

Достатнє розуміння теми; наявність власного ставлення до предмета зображення; відносно струнка побудова твору; середній рівень словникового запасу; наявність поодиноких зразків образного мислення; відносна стильова єдність твору.

4 бали

Посереднє розуміння теми; відносно струнка побудова твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

3 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього; відносна стильова єдність твору.

2 бали

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми;
порушення стрункої побудови твору.

1 бал

Змістова невідповідність твору формулюванню його теми; порушення стрункої побудови твору; рівень словникового запасу нижчий від середнього.

0 балів

Відсутність твору.

(12 балів)

II. Літературний кросворд

[illegible]

За кожну правильну відповідь – 0,5 бала + 0,5 бала за усі правильні.

(5 балів)

III. Літературний бліц

1. Друга світова війна додала до еміграційного руху багатьох утікачів із радянської України, які рятувалися від тоталітарного сталінського режиму. З їхньої ініціативи в повосенній Німеччині восени

1945 р. було засновано «Мистецький український рух» (МУР). До нього ввійшли письменники й критики: Іван Багряний, Віктор Домонтович, Ігор Костецький, Іван Майстренко, Юрій Шерех, Улас Самчук, Юрій Косач, Володимир Державин, Михайло Орест, Василь Барка, Докія Гуменна, Тодось Осьмачка та ін. МУР поставив перед собою важливе завдання – піднести якість українських творів до рівня найкращих зразків світового письменства, але при цьому не втратити національної самобутності²². Він проіснував приблизно до кінця 1948 р. За цей час було проведено три з'їзди (1945, 1947 і 1948) та декілька теоретичних конференцій. Головою організації протягом усього часу її існування був Улас Самчук.

2. «Зелена Євангелія» (1938) – четверта збірка поезій Богдана-Ігоря Антонича, що вийшла друком уже після його смерті. Поет використовує ту саму композиційну схему, що й у попередній збірці «Книга Лева»: три глави, розділені двома ліричними інтермецо.

Для більш пізньої творчості автора характерне поглиблення образності.

Критики називають збірку «Зелена Євангелія» книгою природи, яка надихала поета. На її лоні він «п'яний дівчак із сонцем у кишені»²³. Природа в Антонича – це і божественний порядок, і людина як невід'ємна частинка Всесвіту, з її думками, почуттями. На поетове особливе сприйняття світу вплинули давні слов'янські вірування, а також індуїстські уявлення про карму, життя як нескінченний цикл. Ідея цілісності наскрізною ниткою проходить крізь усю збірку «Зелена Євангелія». Поет ідентифікує себе з природою, яка його оточує: *«росте Антонич, і росте трава», «Антонич був хрущем і жив колись на вишнях», «Антонич теж звіря сумне і кучеряве»*.

Митець вірить, що все живе має душу, тому осмислює власне «Я» в контексті існування Всесвіту. Характерною ознакою поезії Антонича є вихід у надреальне, створення іншої, паралельної дійсності, а це одна з прикмет модерністських творів.

²² Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Харків : Ранок, 2019. 256 с.

²³ Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2019. 256 с.

Однотименний із назвою збірки вірш «Зелена Євангелія» звучить як гімн природі, весні: *«Весна – неначе карусель», «на каруселі білі коні»*.

3. Романтизм початку XIX ст. знайшов продовження в українському модернізмі у вигляді неоромантизму XX ст. і передав йому в спадок такі важливі риси, як особлива увага до яскравої особистості, її бунтарського духу, шукань істини; трансформація «світової скорботи» через невідповідності між ідеалом, прекрасною мрією і сірою дійсністю в успішне намагання широких мас змінити світ і людей на краще; заклики до необхідності вияву національної свідомості, самоідентифікації, показ не зіпсованих наживою і впливом суспільства чесних і свідомих нових людей. У неоромантичних поезіях ліричний герой відзначався гострим розумом, великодушністю, емпатією. У прозі неоромантичний персонаж завжди наділений високим ступенем людської гідності й готовністю до самопожертви заради торжества добра і справедливості. У драмах основна дійова особа з таким світоглядом навіть гинула, проте здобувала перемогу (Олександр Олесь «По дорозі в Казку»).

Основні риси неоромантизму:

- змалювання соціального визволення широких мас, що борються зі злом, нерівністю та сірістю повсякдення;
- герої – аристократи духу, які тужать за високою досконалістю в усьому, характеризуються бажанням жити за критеріями ідеалу;
- досліджуються внутрішні пориви нового покоління, його духовний вимір;
- зовнішні події відходять на другий план;
- зображення умовних, фантастичних образів, ситуацій, сюжетів;
- відмова від типізації, застосування символізму.

Неоромантизм в українській літературі започаткувала О. Кобилянська новелами та повістями «Людина», «Царівна». Леся Українка не лише використовувала цей стиль, а й намагалася його теоретично обґрунтувати. Згодом елементи неоромантизму з'являються у творчості М. Хвильового, О. Довженка, Ю. Яновського, Є. Плужника, Б. –І. Антонича та ін.²⁴

(9 балів)

²⁴ Там само.

IV. Із погляду теоретика літератури

Виконайте одне з двох завдань на вибір.

1. В. Симоненко народився 8 січня 1935 р. в с. Біївці Лубенського району на Полтавщині. Закінчивши середню школу, вступив на факультет журналістики Київського університету. Брав активну участь у діяльності студентської літературної студії. Після університету працював у газетах «Молодь Черкащини», «Черкаська правда», був кореспондентом «Робітничої газети», членом Клубу творчої молоді «Сучасник».

1962 р. видав поетичну книжку «Тиша і грім». Деякі інші твори поета поширювалися напівлегально – у так званому самвидаві (у рукописних чи друкованих копіях). Вони швидко здобули визнання. О. Гончар назвав В. Симоненка «витязем молоді української поезії».

Улітку 1962 р. поета заарештували й побили у відділку міліції. Після того він захворів, проживши трохи більше року. Помер 14 грудня 1963 р. Посмертно було видано збірки поета «Земне тяжіння», «Лебеді материнства», «Поезії». Також збереглися новели В. Симоненка (збірка «Вино з троянд») і казки для дітей («Подорож у країну Навпаки», «Цар Плаксій і Лоскотон»).

Поезія В. Симоненка була видана за кордоном разом із фрагментами його щоденника «Окрайці думок» у журналі «Сучасність» та у збірці «Берег чекань».

Поза історичним контекстом твори В. Симоненка здаються надто вже простими. Ця простота й приваблювала сучасників поета, які за її допомогою долали травматичний досвід попередньої доби сталінських репресій. За «хрущовської відлиги» люди потребували елементарної психологічної підтримки. Цю підтримку надавала література – вона допомагала долати страхи й відроджувала людську гідність. Література була не лише мистецтвом, а чимось значно більшим, соціально значущим і актуальним. Здається, такі прості слова: «Ти знаєш, що ти – людина...». А за ними стояло дуже багато – повернення гідності, яку було вкрадено в українців.

«Шістдесятники» вголос заговорили про патріотизм. А в поезіях писали не про радянську батьківщину, а про любов до свого рідного дому – України.

Під час аналізу поезії «Задивляюсь у твої зіниці...» важливо враховувати історичний і суспільно-політичний контекст. Український патріотизм був під забороною, а з усіх офіційних трибун пафосно проголошували любов до радянської батьківщини. У тодішніх умовах нефальшиве слово В. Симоненка про любов до України сприяло поверненню багатьох наших співвітчизників до нормального людського стану, адже це так природно – любити рідний край. У цьому й полягає основне значення його твору. Окрім громадянської, твір має й мистецьку вартість. Він не кричущий, а простий і дуже щирий, хоч і побудований загалом традиційно: як звернення відданого сина до матері. Поет дистанціювався від надмірної громадянської патетики, застосував інтимізацію тону: недарма його ліричний герой обстоює «святе синівське право / З матір'ю побуть на самоті». Можливо, саме тому піднесені слова автора про відданість батьківщині сприймаються як природні й нефальшиві.

Інтимна лірика В. Симоненка не лише захоплює простотою і щирістю почуттів, а й спонукає до серйозних роздумів. Почуття ліричного героя давно уже вийшли поза межі емоційного сп'яніння: вони збагатилися досвідом «буднів» і набули своєрідної філософічності. Герой став зрілим і мудрим настільки, щоб визнати і прийняти можливість дрібних ускладнень у взаєминах близьких людей – як щось передбачуване й неминуче. Адже кохання – це так само частина людського життя в усьому розмаїтті його проявів.

Головне, що будні й сум, «тривожні думи», вагання й сумніви, навіть «дріб'язкові хмарки образи» неспроможні переважити й подолати сили і щедрості любові, яка щоразу оновлює людську душу й повертає їй відчуття справжнього свята.

Поезія «Є в коханні і будні, і свята...» належить до інтимної (любовної) лірики. Твір переповнений вірою в те, що справжня любов здатна подолати всі труднощі. Гіркий досвід підказує ліричному героєві, що «рожева вуаль» очікуваного щастя не затулить родину від життєвих випробувань, але вони повинні загартувати стосунки молодих людей.

1955 р. В. Симоненко написав сонети «Я» і «Поет», в яких виразно проступало ненависне поетові обличчя Сталіна, ката і душителя

вільнолюбної живої думки. Тиран гіпноотично дивиться з портрета на Василевих однолітків у школі, обираючи серед них собі майбутніх жертв.

У творчому доробку В. Симоненка вагоме місце займає «Казка про Дурила». Цей твір має ознаки поеми-містерії, що припускає поєднання фантастики й реальності, використання алегорії, символіки і гротеску.

У нашій літературі до містерії свого часу звернувся Т. Шевченко, який створив поему «Великий льох». Твір В. Симоненка так само є поемою-містерією, адже йому властивий алегоризм, або інакомовлення.

Зазвичай автор алегоричного твору розповідає про якісь важливі речі, прямо їх не називаючи. Фактично він запрошує читачів до інтелектуальної діяльності, спрямованої на «розшифровування» художнього змісту. До такої інтелектуальної співпраці запрошує і В. Симоненко: його герой-правдошукач ніби прихований за маскою дурника й дивака, хоча насправді викриває й відкидає фальшиві цінності. У творі є чимало й від народної казки: орієнтація на вимисел, звернення до проблеми добра і зла, щаслива розв'язка.

Батьки виряджають сина з рідного дому «кращої долі собі шукати». Як і належить герою казки, Дурило довго мандрує, щоб пізнати не лише світ, а й власне себе. Важливим епізодом є його зустріч з юрбою («з-за куців до Дурила вибігла враз галаслива юрба»). І хлопця відмовляють шукати дороги «до Рідного краю», спокушають: мовляв, лишайся, «у нас не життя, а свято, щасливим зробишся враз...». Так він опиняється в ситуації, коли має обирати: продовжити пошуки батьківщини або розчинитись у безликій юрбі.

Автор порушив важливу проблему вибору між справжніми і фальшивими цінностями. «Речитатив старшин Раю» розкриває моторошну гротескно-алегоричну картину «райського існування» тоталітарного суспільства. У ній поєдналося страшне і смішне: паперові гори, чорнильні моря, а замість власної думки – одностайність юрби. І Дурило спершу відгукується на спокусливу пропозицію: «Зрікаюся Рідного краю! Візьміть мене, друзі, до вашого раю!». Але потім помічає, що в його нових приятелів «ноги в крові»: «...до щастя дорога веде через річку – та річка із крові та трішки із сліз».

За допомогою алегоричних образів автор розкрив огидну сутність радянського «раю», збудованого на крові незгодних («...зовсім помалу

кого задавили, кого зарубали»). Він викрив лицемірну філософію й рабську психологію захисників радянського суспільства.

Навіть простакуватий Дурило, вражений і наляканий рікою крові, не приймає цього відразливого й фальшивого щастя, натомість вирушає на острів, де справжнє «щастя закуте в печерах».

У поемі-містерії, як і в інших творах, автор прагнув реалізувати важливе завдання – відродити гідність своїх читачів. Його твір є талановитим поетичним нагадуванням про справжні цінності в житті людини ²⁵.

2. Євген Павлович Плужник народився 14 грудня 1898 р. в слободі Кантемирівка Богучарського повіту Воронежської губернії (тепер Воронежська область Росії). Початкову освіту здобув у Кантемирівській школі, навчався в гімназії. Працював сільським учителем на Полтавщині, пізніше перебрався до Києва. Там вступив до Музично-драматичного інституту, але через хворобу мусив залишити навчання.

Поезію почав писати в гімназії – тоді ще російською мовою. А коли жив у Києві, перейшов на українську. Перші вірші опублікував у журналі «Глобус» під псевдонімом Кантемирянин. Входив до київських літературних організацій «Аспис» (Асоціація письменників), «Ланка» і МАРС. За життя поета побачили світ збірки «Дні» й «Рання осінь». Він також підготував до друку поетичну книжку «Рівновага». У доробку Є. Плужника є також роман «Недуга» і три драматичні твори. 1934 р. Є. Плужника заарештували і за сфабрикованим обвинуваченням засудили до розстрілу, який згодом замінили десятима роками ув'язнення. Невдовзі після арешту та слідства хворий на туберкульоз поет потрапив до радянського концентраційного табору на Соловецьких островах, що в Росії. Помер Є. Плужник у тюремній лікарні 2 лютого 1936 р.

Лірична поезія «Ніч... а човен – як срібний птах!...» увійшла до збірки «Рівновага», що її автор не встиг видати, бо був заарештований. Невеличкий вірш і лише декілька образів. Ніч і човен... А ще місяць – силует човна у світлі місяця нагадує срібного птаха. Які найперші асоціації може викликати ця картина? Які спогади вона навіює? Можна

²⁵ Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Харків : Ранок, 2019. 240 с.

пригадати народну ліричну пісню «Місяць на небі, зіроньки сяють...», адже в ній теж є ніч, місяць і човен. А можна й твір Михайла Старицького «Виклик» («Ніч яка, Господи! Місячна, зоряна...»). А ще відомі рядки з «Причинної» Т. Шевченка: «І блідий місяць на ту пору / Із хмари де-де виглядав, / Неначе човен в синім морі, / То виринав, то потопав». Ці образи є традиційними в мистецькому досвіді українців. Звичайно, Є. Плужник, пишучи твір, спирався на рідний культурний досвід, який єднав його із читачами й читачками. Однак поет ним не обмежився, а пішов далі – поза традицію, розвинув її, ускладнив і збагатив. Це надало твору філософської місткості й глибини.

Традиційний образ човна набуває символічного значення й уподібнюється до особистості, що перебуває в стихійному світовому русі. А ліричний герой поезії постає як вдумливий спостерігач, котрий немовби відкриває в собі доти незнану рису – здатність інтуїтивно проникати в сутність буття. Це окрилений, охоплений радісним передчуттям дива оптиміст із щирим серцем, що сповнене світлих емоцій.

Поезія «Вчись у природи творчого спокою...» – яскравий зразок філософської лірики. Водночас усім віршам цього автора притаманний глибокий ліризм, драматизм почуттів і вишукана, справді майстерна поетична мова.

Приречений невиліковною хворобою на ранню смерть, Є. Плужник стоїчно сприймав неминуче. Хоч його поезії глибоко печальні, у них відчутна нездоланна сила духу.

Медитативна мініатюра «Вчись у природи творчого спокою» – своєрідне кредо митця. Порослі вже сухою рудою осокою озера дивляться вслід журавлям, які відлітають у вирій, з надією, що навесні птахи повернуться, а зелена природа оживе. Ліричний герой виступає сумлінним учнем природи, філософом-стоїком, серед яких був і античний філософ Сократ, який вважав, що людина здатна пізнати силу власного духу і залишатися добродісною в найважчих умовах, сповідувати помірність, хоробрість і справедливість.

Авторська позиція в цій поезії чітка й виражена: навіть спосіб наукового пізнання світу можна піддати сумніву, але моральні принципи, які керують людськими взаєминами, – вічні й непорушні. Уже із цієї причини «Учнів неможе / Не шанувати визнаних взірців, / Бо хто ж твоїй

науці допоможе / На певний шлях ступити з манівців?». «Певний шлях» і «манівці» вжиті як антоніми й надають поезії повчально-філософського змісту.

Вірш «Вчись у природи творчого спокою...» увійшов до другої збірки Є. Плужника «Рання осінь» (1927). Зміст твору перегукується з назвою збірки, бо в ньому розкриваються емоції, що викликані «вересневими днями». Стриманість і виваженість – характерні ознаки цієї поезії. Вона має форму монологу, зверненого до уявного співрозмовника. Хто він, цей «ти», до якого звертається ліричний герой твору? Можливо, кожен, хто читає поезію. Можливо, близька поетові конкретна людина, яка збилася «на манівці». А може, і сам поет, який у звичній картині ранньої осені здатен побачити мудрість природи, таїни буття.

У творі розвивається мотив гармонії, універсального усталеного ритму. Внутрішній стан героя – спокій і рівновага. Такого стану він досягає завдяки спогляданню вересневої природи. Герой усвідомлює просту мудрість «певного шляху», до якої приходить людина, вже поблукавши життєвими манівцями. Можливо, поза цим – авторська вітаїстична віра в могутній природний плин усього сущого, часткою якого є і людина з її творчими амбіціями ²⁶?

(6 балів)

V. Назвіть твір та його автора, послугуючись художніми деталями.

1. «Уривок з поеми» (Євген Маланюк).
2. «Солодкий світ» (Максим Рильський).
3. «Місто» (Валер'ян Підмогильний).
4. «Задивляюсь у твої зіниці» (Василь Симоненко).
5. «Балада роду» (Іван Драч).
6. «Три зозулі з поклоном» (Григорій Тютюнник).

(6 балів)

²⁶ Там само.

VI. Лабораторія літературного критика

Виконайте системний аналіз художнього твору.

Основні мотиви: мотив непростого зла, мотив віри у Божу справедливість, мотив пережитого болю, мотив трагічності буття у часі війни, мотив несправедливості сучасного світу та ін.

(2 бали)

Жанрові особливості: тонічний вірш, громадянська та філософська (історіософська) лірика.

(3 бали)

Ключові художні образи: епітети (нетривалі сні, безборонні кулі, дитяче тільце, синове фото, мамині речі, плечі сутулі, коліна старечі), метафори, персоніфікація (збирають крихти відваги, голос згорілого дому, голос заколисує, горло, здушене страхом), метонімія (серце, що б'ється віднині за кожного), риторичні звертання (Боже, не дай затихнути голосу люті; чуй його, Боже), символи (голос, дім, місто), оксиморон (заколисує ненароджених) тощо.

(3 бали)

Засоби художнього увиразнення: анафора (голосу тих...), фольклорні та біблійні алюзії (голос крові; та, що квилить в нікуди), інтертекстуальність (голос ненароджених), астрофічна форма, градація (безмовні, німі й недорікі; в тільце дитяче, у синове фото, у мамині речі, в плечі сутулі, в коліна тремтячі старечі), ускладнені синтаксичні конструкції, монологічність викладу, суб'єктивізм тощо.

(4 бали)

Метрична схема (необов'язковий елемент аналізу):

(п'ятинаголошений тонічний вірш, який подекуди чергується із 4 і 6 наголошеними)

–UU –U –UU –UU – U

–UU –UU –UU –U – U

Максимальна кількість балів – 12.

Увага! У критеріях передбачено шкалу оцінювання з 0,5 бала.

Усього 50 балів

Рекомендована література

1. Авраменко О. М. Українська література : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Грамота, 2016. 256 с.
2. Авраменко О. М., Пахаренко В. І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2018. 256 с.
3. Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Харків : Ранок, 2018. 240 с.
4. Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Харків : Ранок, 2019. 256 с.
5. Борзенко О. І., Лобусова О. В. Українська література : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закл. Харків : Ранок, 2017. 256 с.
6. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с. (Академічна граматика української мови).
7. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
8. Джочка І. Ф., Ципердюк О. Д. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Дієслово. Незмінні частини мови : збірник тестів. Івано-Франківськ : Голіней О. М., 2016. 132 с.
9. Коваленко Л. Т. Українська література : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Орion, 2021. 272 с.
10. Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Орion, 2017. 320 с.
11. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко (ред. рада). 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Академія, 2006. 752 с.
12. Міщенко О. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2017. 280 с.

13. Мойсієнко А. К., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2010. 374 с.
14. Обиденна М. Жанр есе. Як писати есе на різні теми. Київ : Український письменник, 2020. 132 с.
15. Плющ М. Я. Граматика української мови : у 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : підручник. Київ : Вища школа, 2005. 286 с.
16. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
17. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2001. 400 с.
18. Семків Р. Як писали класики: поради, перевірені часом. Київ : Пабулум, 2016. 236 с.
19. Семків Р. Як читати українських класиків. Київ : Стретович, 2024. 296 с.
20. Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту) : підручник для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2019. 256 с.
21. Сулима О. П. Збірник тестових завдань для слухачів Всеукраїнської філологічної школи МАН України. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2025. 218 с.
22. Український правопис / ред.: Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон, С. В. Шарабанова, І. Л. Яловнича. Нац. акад. наук України. Київ : Наукова думка, 2019. 390 с.

Відомості про авторів

Ковтюх Світлана Леонідівна	професор кафедри української філології та журналістики факультету української філології, іноземних мов та соціальних комунікацій Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, кандидат філологічних наук, професор
Новицька Ганна Володимирівна	вчитель української мови та літератури Миколаївського економічного ліцею № 2 Миколаївської міської ради Миколаївської області, учитель-методист
Пилипчук Святослав Михайлович	професор кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор філологічних наук, професор
Романов Сергій Миколайович	завідувач кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор філологічних наук, професор

Навчальне видання

**Завдання IV етапу
Всеукраїнських учнівських олімпіад
з навчальних предметів**

2024/2025 навчальний рік

УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

Практикум

Редагування *І. В. Браташук*
Дизайн обкладинки *О. А. Чекановська*
Верстання *О. А. Жупанська*

Формат 60×84 1/16. Папір офс. 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 5,81.
Наклад 300 пр.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»,
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019

